

ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ
ΚΙΝΗΜΑ: SIMONE DE BEAUVOIR
ΚΑΙ ALICE WALKER

ΦΟΥΛΑΤΖΙΚΛΙΔΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΣΑΧΠΑΖΗ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ
ΚΙΝΗΜΑ: SIMONE DE BEAUVOIR
ΚΑΙ ALICE WALKER

ΦΟΥΛΑΤΖΙΚΛΙΔΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΣΑΧΠΑΖΗ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

Copyright © Φουλατζικλίδου Δέσποινα, 2020
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Ιδρύματος Θεσσαλονίκης δεν υποδηλώνει απαραίτητως αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Περίληψη

Η εργασία αυτή είναι μια διερεύνηση του φεμινιστικού τρόπου σκέψης των λευκών και αфро-αμερικανίδων γυναικών μέσα από τις λογοτεχνίες τους. Πιο συγκεκριμένα περιέχει ανασκόπηση των λογοτεχνιών τους από την δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα. Περιλαμβάνει ανάλυση δύο σημαντικών φεμινιστικών λογοτεχνικών κειμένων: 'Η προδομένη γυναίκα' της Simone de Beauvoir και 'Το πορφυρό χρώμα' της Alice Walker'. Σκοπός της εργασίας είναι η παράθεση των φεμινιστικών θεωριών όπως φαίνονται μέσα από τα συγγράμματα της κάθε εποχής.

Λέξεις κλειδιά: φεμινιστική λογοτεχνία, λογοτεχνική ανάλυση, Simone de Beauvoir, Alice Walker

Abstract

This thesis is an exploration of the feminist thinking of white and African-American women through their literature. Specifically it contains a review of the feminist literature for the 1960s until now. It includes an analysis of two important works of feminist literature: 'Le femme rompue' by Simone de Beauvoir and 'The color purple' by Alice Walker. The goal of this thesis is the juxtaposition of the feminist theories as they are presented through the texts of each decade.

Keywords: feminist literature, literary analysis, Simone de Beauvoir, Alice Walker

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	6
1. Ο φεμινισμός και η λογοτεχνία από το 1960 μέχρι σήμερα	7
Δεκαετία του 1960: Το πρώτο κύμα.....	8
Δεκαετία του 1970.....	9
Δεκαετία του 1980.....	11
Δεκαετία του 1990: Το τρίτο κύμα.....	13
Δεκαετία του 2000.....	16
Δεκαετία του 2010: Το τέταρτο κύμα.....	18
2. Η φεμινιστική κριτική των αфро-αμερικανίδων γυναικών.....	21
Ο όρος «διαθεματικότητα»	22
Το δεύτερο κύμα και η ίδρυση του Φεμινιστικού Κινήματος των Μαύρων Γυναικών ..	25
Δεκαετία του 1990: Το τρίτο κύμα.....	33
3. ‘Η προδομένη γυναίκα’ της Simone de Beauvoir: Φεμινιστική ανάλυση.....	37
4. ‘Το πορφυρό χρώμα’ της Alice Walker: Φεμινιστική ανάλυση.....	45
Συμπέρασμα	56
Βιβλιογραφία.....	58

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την σύνδεση μεταξύ του φεμινιστικού κινήματος και της λογοτεχνίας από το 1960 μέχρι σήμερα. Σκοπός της εργασίας είναι, μέσα από την παρουσίαση φεμινιστικών κειμένων και την κριτική ανάλυση δύο εξ αυτών, να αναδείξει την γυναικεία φεμινιστική λογοτεχνία.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αποτελείται από μια παρουσίαση των σημαντικότερων φεμινιστικών έργων γραμμένα από λευκές γυναίκες. Η επιλογή των έργων έγινε σύμφωνα με την συμβολή τους στο φεμινιστικό κίνημα, χάρη στην παγκόσμια φήμη που απέκτησαν. Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα σημαντικότερα φεμινιστικά έργα που γράφτηκαν από αфро-αμερικανίδες συγγραφείς τα οποία δημιούργησαν και επηρέασαν το Φεμινιστικό Κίνημα των Μαύρων Γυναικών. Έπειτα στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθεί μια φεμινιστική κριτική ανάλυση του έργου *‘Η προδομένη γυναίκα’* (*La Femme Romprue*) της συγγραφέα Simone de Beauvoir. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια φεμινιστική ανάλυση του έργου *‘Το πορφυρό χρώμα’* (*The color purple*) της αфро-αμερικανίδας συγγραφέα Alice Walker. Τέλος ακολουθούν τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία με αλφαβητική σειρά. Να σημειωθεί ότι οι βιβλιογραφικές παραπομπές εντός του κειμένου και η βιβλιογραφία συντάχθηκαν σύμφωνα με τον πρότυπο APA.

Τα βιβλία που επιλέχθηκαν για την φεμινιστική κριτική ανάλυση, επιλέχθηκαν ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της φεμινιστικής λογοτεχνίας και της δουλειάς των δύο συγγραφέων και των φεμινιστικών τους πεποιθήσεων. Σκοπός αυτής της ανάλυσης είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο τα φεμινιστικά τους πιστεύω αποτυπώνονται στα λογοτεχνικά τους έργα.

Το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας βασίζεται σε πληροφορίες που ανακτήθηκαν από ιστότοπους, περιοδικά και βιβλία. Παρόμοια βιβλιογραφία χρησιμοποιήθηκε και για την φεμινιστική ανάλυση του έργου *‘Το πορφυρό χρώμα’*. Όσον αφορά την φεμινιστική ανάλυση του έργου *‘Η προδομένη γυναίκα’* λόγω έλλειψης βιβλιογραφίας, αυτή βασίζεται εξ ολοκλήρου σε προσωπικές παρατηρήσεις της ερευνήτριας.

1. Ο φεμινισμός και η λογοτεχνία από το 1960 μέχρι σήμερα

Ανάλογα με το πόσο πίσω κοιτάμε στην ανθρώπινη ιστορία μπορούμε να βρούμε και ένα νέο ίχνος φεμινισμού. Στην *Πολιτεία*, ο Πλάτωνας αναφέρει ότι οι γυναίκες πρέπει να δουλεύουν μαζί με τους άντρες, να έχουν την ίδια εκπαίδευση, και τα ίδια δικαιώματα στο δήμο. Στις Ισλαμικές χώρες, κατά τον Μεσαίωνα, μετά από αλλαγές στην νομοθεσία, παραχωρήθηκαν στις γυναίκες δικαιώματα πάνω στο γάμο, το διαζύγιο και την κληρονομιά. Τα δικαιώματα και η αυτονομία των γυναικών βελτιώθηκαν και οι γυναίκες ίδρυσαν πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα και τζαμιά, γίνονταν στρατηγοί, γιατροί, καθηγήτριες, είχαν ίδια δικαιώματα με τους άντρες σε όλους τους τομείς. Μια από τις πιο γνωστές πρωτο-φεμινίστριες η Christine de Pizan (1364 – 1430) έγραψε 41 έργα ένα από αυτά ήταν και *Το βιβλίο της πόλης των γυναικών* (1405). Μια άλλη πηγή του φεμινισμού βρίσκεται στον 18^ο αιώνα και το Διαφωτισμό όπου μέσα στις πολλές φιλοσοφικές συζητήσεις υπήρχαν και οι διάλογοι περί ισότητας και διαφορών των δύο φύλων. Οι ρίζες του σύγχρονου φεμινισμού όμως δεν βρίσκονται στο κίνημα του Διαφωτισμού αλλά σε κάποιο άλλο σημείο του ίδιου αιώνα, κάπου ανάμεσα στην Γαλλική επανάσταση και τον πόλεμο της ανεξαρτησίας των ΗΠΑ. Από τις πρώτες φεμινίστριες η πιο γνωστή είναι μέχρι και σήμερα η Mary Wollstonecraft, Αγγλίδα φιλόσοφος και συγγραφέας του *Διεκδίκηση των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* συγγραφέας του *A Vindication of the Rights of Woman*, 1792 (*Η αναγνώριση των δικαιωμάτων της γυναίκας* εκδ. Οξύ 2018) στο οποίο υποστηρίζει ότι οι γυναίκες είναι απαραίτητες για την κοινωνία και ότι αντί να θεωρούνται διακοσμητικές η κοινωνία πρέπει να τις βλέπει ως ανθρώπους που αξίζουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους άνδρες. Η πρώτη φεμινιστική οργάνωση εμφανίστηκε τον 19^ο αιώνα με τον όνομα Women's Social and Political Union (Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών), οι γνωστές σουφραζέτες¹ που σηματοδότησαν το 'πρώτο κύμα φεμινισμού' και επικεντρώθηκαν στο δικαίωμα ψήφου, εκπαίδευσης, και περιουσίας. Ωστόσο, οι αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν διακρίνονται μόνο από το φεμινιστικό κίνημα αλλά και από την μεγάλη λογοτεχνική

---

¹ Ο όρος «σουφραζέτα» προέρχεται από τη λέξη «suffragist», που δηλώνει τον υποστηρικτή του «suffrage», δηλαδή του δικαιώματος ψήφου. Οι σουφραζέτες διεκδικούσαν τη συμμετοχή στα κοινά και ίση μεταχείριση με τους άντρες. Ο όρος «suffragist», όμως, είναι γενικότερος και αναφέρεται σε μέλη κινημάτων που υποστηρίζουν το δικαίωμα ψήφου, ασχέτως αν πρόκειται για ριζοσπαστικά ή συντηρητικά κινήματα ή αν το δικαίωμα ψήφου αφορά άντρες ή γυναίκες.

παραγωγή γυναικών, οι οποίες, ακόμα και όταν δεν δηλώνουν ρητά την ταύτιση τους με τις σουφραζέτες, πραγματεύονται με διορατικότητα ζητήματα όπως την έμφυλη ταυτότητα, την καταπίεση και την εκμετάλλευση των γυναικών αλλά τις σχέσεις εξουσίας των δύο φύλων.²

Αυτό όμως στο οποίο θα επικεντρωθούμε είναι το Δεύτερο Κύμα του Φεμινισμού το οποίο ξεκίνησε το 1960 και συνεχίζει μέχρι σήμερα, συνυπάρχοντας με το Τρίτο Κύμα, που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αν και η βάση του δευτέρου κύματος δημιουργήθηκε το 1949 με την έκδοση του *‘Δεύτερου Φύλου’* της Γαλλίδας συγγραφέα Simone de Beauvoir.

Η δήλωση της De Beauvoir είναι ότι οι άνδρες καταπιέζουν τις γυναίκες χαρακτηρίζοντάς τες, σε κάθε επίπεδο, ως το Άλλο, το οποίο ορίζεται αποκλειστικά σε αντίθεση με τους άνδρες. Ο άνδρας καταλαμβάνει το ρόλο του εαυτού ή του υποκειμένου. η γυναίκα είναι το αντικείμενο, το άλλο.

Δεκαετία του 1960: Το δεύτερο κύμα

Εμπνευσμένη από το *‘Δεύτερο Φύλο’* η συγγραφέας Betty Friedan έγραψε το βιβλίο *‘The Feminine Mystique’* (*‘Το γυναικείο μυστήριο’*). Βασισμένη στις δικές της εμπειρίες αλλά και στην έρευνα που έκανε ανάμεσα στις παλιές της συμφοιτήτριες, αποκάλυψε πως οι γυναίκες που δεν ήταν υποχρεωμένες να μένουν σπίτι αλλά μπορούσαν να εργάζονται και να επιλέγουν ήταν πιο ευτυχισμένες. Το βιβλίο αυτό θεωρείται δομικό στοιχείο για την αρχή του Δεύτερου Κύματος και η ίδια η Betty Friedan η *‘Μητέρα του Κινήματος’*.

Στην αρχή η φεμινιστική θεωρία μεταδιδόταν από στόμα σε στόμα ή από προχειροφτιαγμένα δελτία και φυλλάδια, ή εκθέσεις, όπως το: *‘Sex and Caste: A Kind of Memo’* (*‘Φύλο και Κοινωνική τάξη: ένα είδος υπομνήματος’*) των Casey Hayden και Mary King στο οποίο ασκούσαν κριτική στο σεξισμό που υπήρχε στο κίνημα Δικαιωμάτων των πολιτών (Civil Right Movement), το μανιφέστο των γυναικείων

---

² Σηφάκη, Ε. (2015). Σπουδές φύλου και λογοτεχνία. [χ.τ.]: ΣΕΑΒ.

οργανώσεων που αναπτύχθηκαν όπως το National Organization for Women (1966) που οργανώθηκε από την Betty Friedan και το κίνημα Radical Women (1967) που είναι κίνημα σοσιαλιστικού φεμινισμού³, καθώς και το γνωστό ‘SCUM Manifesto’ (1967) (‘Μανιφέστο Αποβράσματος’) της Valerie Solanas. Αυτό ήταν ένα ριζοσπαστικό φεμινιστικό μανιφέστο που δίχασε τις φεμινίστριες της εποχής υποστηρίζοντας ότι οι άνδρες έχουν καταστρέψει τον κόσμο και ότι εναπόκειται στις γυναίκες να τον διορθώσουν. Για να επιτύχει αυτό το στόχο, προτείνει το σχηματισμό της οργάνωσης SCUM, αφιερωμένης στην ανατροπή της κοινωνίας και στην παντελή εξάλειψη του ανδρικού φύλου. Αλλά το Μανιφέστο, παρ’ όλο τον παραλογισμό του, είναι αδύνατο να απορριφθεί ως το ‘παραλήρημα μιας τρελής λεσβίας’⁴. Στην πραγματικότητα, το έργο έχει αναμφισβήτητη ακρίβεια, ως μια ριζοσπαστική φεμινιστική ανάλυση και ως εκπληκτική απόδειξη της οργής μιας κακοποιημένης και φτωχής γυναίκας.⁵

Δεκαετία του 1970

Η δεκαετία του 70’ σηματοδοτήθηκε από τη μεγάλη παραγωγή φεμινιστικής λογοτεχνίας και φιλολογίας και την μεγαλύτερη συμμετοχή μη – λευκών και ομοφυλόφιλων γυναικών σε αυτήν, καθώς η ανάπτυξη των γυναικείων εκδόσεων (όπου οι γυναίκες έγραφαν, τύπωναν και έλεγχαν την παραγωγή σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου του μάρκετινγκ) έγινε το μέσο διάδοσης της φεμινιστικής

---

³ Από το μανιφέστο του κινήματος: ‘Ο οργανισμός Radical Women είναι αφιερωμένος στο να αποκαλύπτει, να αντιστέκεται, και να εξαλείφει τις ανισότητες της γυναικείας ύπαρξης. Για να εξασφαλίσουμε την επιβίωση ενός ολόκληρου φύλου πρέπει ταυτόχρονα να απευθυνθούμε στην κοινωνική και υλική πηγή του σεξισμού: την καπιταλιστική μορφή της παραγωγής και διανομής προϊόντων, που χαρακτηρίζεται από εγγενή καταπίεση βασισμένη στην τάξη, φυλή, φύλο. Όταν εργαζόμαστε για την επαναστατική μεταμόρφωση του καπιταλισμού σε μια σοσιαλιστική κοινωνία, εργαζόμαστε για έναν κόσμο στον οποίο όλοι οι άνθρωποι μπορούν να απολαύσουν το δικαίωμα της πλήρους ανθρωπιάς και της ελευθερίας από τη φτώχεια, τον πόλεμο, το ρατσισμό, το σεξισμό, την ομοφοβία, τον αντισημιτισμό και την καταπίεση. Από The Radical Women manifesto: socialist feminist theory, program and organizational structure. Seattle, Washington: Red Letter Press.

⁴ Από το οπισθόφυλλο της έκδοσης του 2004 από τις εκδόσεις Verso

⁵ Solanas, V. (1967). SCUM Manifesto. [χ.τ.]: Verso.

σκέψης⁶. Άρχισαν να δημιουργούνται και άλλες φεμινιστικές οργανώσεις ανά τον κόσμο όπως οι ‘Rivolta Femminile’ στην Ιταλία, ή οι ‘Comisión Femenil Mexicana Nacional’ από τις ισπανόφωνες γυναίκες την Αμερικής. Για πρώτη φορά άνοιξαν τμήματα ‘Γυναικείων Σπουδών’ πρώτα στο Cornell University το 1969 και έπειτα στο San Diego State University ένα χρόνο αργότερα.

Υποστηρίκτριες των ίσων δικαιωμάτων των γυναικών όπως η Gloria Steinem, η Susan Brownmiller και η Kate Millett αναδύθηκαν και έδωσαν πρόσωπο και φωνή σε μια ολόκληρη γενιά γυναικών. Το 1970 η Kate Millet εξέδωσε το ‘*Sexual Politics*’ (‘Σεξουαλική Πολιτική’) βασισμένο στην διδακτορική διατριβή της, ουσιαστικά το πρώτο ακαδημαϊκό έργο που ασχολήθηκε με την φεμινιστική λογοτεχνική κριτική. Στο έργο της η Millet σχολιάζει τον ρόλο της πατριαρχίας στις σεξουαλικές σχέσεις και ασκεί κριτική μεταξύ άλλων στα έργα του D. H. Lawrence, του Henry Miller, και του Norman Mailer, οι οποίοι, κατά την γνώμη της μιλούσαν για το σεξ και τις γυναίκες με σεξιστικό και πατριαρχικό τρόπο. Το βιβλίο ξεσήκωσε, από τη μία, ακόμη περισσότερο τις φεμινίστριες τις εποχής, και από την άλλη, θύελλα αντιδράσεων ανάμεσα σε άντρες και συγγραφείς. Η Gloria Steinem, γνωστή δημοσιογράφος του New York magazine, ίδρυσε το περιοδικό ‘Ms.’ (1972 – σήμερα) δηλώνοντας ότι αυτό που την έσπρωξε στην δημιουργία του περιοδικού ήταν η συνειδητοποίηση ότι δεν υπήρχε καμία έκδοση που να απευθύνεται σε γυναίκες και να εκδίδεται εξ’ ολοκλήρου από γυναίκες. Η Susan Brownmiller με την έκδοση του βιβλίου της ‘*Against Our Will: Men, Women and Rape*’ (1975) (‘Ενάντια στη θέλησή μας: οι άντρες, οι γυναίκες και ο βιασμός’) λέγεται ότι άλλαξε την κοινή στάση απέναντι στο βιασμό υποστηρίζοντας ότι ο βιασμός είναι ‘μια συνειδητή διαδικασία εκφοβισμού με την οποία οι άνδρες κρατούν τις γυναίκες σε μια κατάσταση φόβου’⁷.

Το 1972 η канаδής συγγραφέας Margaret Atwood εκδίδει το δεύτερο βιβλίο της με τίτλο ‘*Surfacing*’ (‘Ανάδυση’, εκδ. Εστία, 1990) στο οποίο χρησιμοποιεί τα αισθήματα αλλοτρίωσης της ανώνυμης αφηγήτριας για να σχολιάσει την αποξένωση όλων των γυναικών. Διατηρεί την ανωνυμία αυτή καθ’ όλη την διάρκεια του βιβλίου για να δείξει ότι όλες οι γυναίκες νιώθουν το ίδιο αποξενωμένες από το περιβάλλον τους. Βρίσκει ότι οι άντρες την απομακρύνουν ακόμα περισσότερο λόγω του τρόπου που ελέγχουν τις γυναίκες μέσω της θρησκείας, του γάμου, των μεθόδων

---

⁶ Hooks, B. (2000). *Feminism is for everybody: Passionate Politics*. Boston: South End Press.

⁷ Brownmiller, Susan (1975). *Against Our Will: Men, Women, and Rape*, Simon & Schuster. Pelican Books edition, 1986

αντισύλληψης, του φύλου, της γλώσσας και της γέννησης. Παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο οι άντρες βλέπουν τις σχέσεις, δηλαδή ως πόλεμο, με τις γυναίκες να είναι τα λάφυρα των λεηλασιών τους. Η αφηγήτρια περιγράφει επίσης την αποξένωση της ως ένα ακόμα κομμάτι του συστήματος, τονίζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά μαθαίνουν από μικρή ηλικία τους ρόλους των δύο φύλων⁸.

Την ίδια περίοδο η Germaine Greer έγραψε το γνωστό έργο, σταθμό στο φεμινιστικό κίνημα της Αμερικής, *'The Female Eunuch'* (1970) (*'Η γυναίκα ευνούχος'* εκδ. Ερμής, 1988). Σε αυτό πραγματεύεται την παραδοσιακή αστική, καταναλωτική, πυρηνική οικογένεια που καταπιέζει σεξουαλικά τις πανταχού γυναίκες, καθιστώντας τις ουσιαστικά ευνούχους. Μία από τις θεωρίες που εκφράζει στο βιβλίο της είναι επίσης ότι οι άντρες μισούν τις γυναίκες, κάτι που οι ίδιες δεν βλέπουν και μαθαίνουν με την σειρά τους να μισούν τους εαυτούς τους.

Παράλληλα εκδόθηκε ένα ακόμα κλασικό βιβλίο της φεμινιστικής σκέψης με τίτλο *'The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution'* (1970) (*'Η διαλεκτική του σεξ'*, εκδ. Ράππα, 1983). Αυτό που έκανε η Shulamith Firestone στο βιβλίο της ήταν να συνδυάσει τα έργα των Freud, Marx, de Beauvoir και Engels παρουσιάζοντας τον φεμινισμό ως την βασική ριζοσπαστική ιδεολογία.⁹

Δεκαετία του 1980

Η δεκαετία του 80' αν και πλούσια σε λογοτεχνικό υλικό στο οποίο πια συμμετέχουν όλο και πιο έντονα γυναίκες διαφορετικών εθνικοτήτων και σεξουαλικότητας, παραμένει μια πολύ δύσκολη δεκαετία για το ίδιο το κίνημα του φεμινισμού. Τίτλοι εφημερίδων ανακηρύσσουν το κίνημα νεκρό, το αποκαλούν ένα πείραμα που απέτυχε και κάνουν λόγο για μια μεταφεμινιστική εποχή. Όσα είχαν κερδηθεί τα προηγούμενα χρόνια ανατρέπονται και πολλές γυναίκες αρχίζουν να στρέφονται εναντίον του φεμινισμού. Από τον Λευκό Οίκο, στον οποίο μόλις είχε ξεκινήσει την θητεία του ο συντηρητικός Ronald Reagan, και τα δικαστήρια μέχρι το

---

⁸. ([χ.χ.]). SparkNotes. Ανακτήθηκε 16 Ιανουαρίου, 2019, από sparknotes.com.

⁹ Firestone, S. (1970). *The dialectic of sex*. New York: William Morrow and Company.

Hollywood και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης το μήνυμα ήταν ένα: Ο φεμινισμός είναι ο χειρότερος εχθρός σας, όλη αυτή η ελευθερία σας κάνει μίζερες, μη – παντρεύσιμες, ασταθείς, και στείρες¹⁰.

Όπως εξηγεί η συγγραφέας Susan Faludi στο βιβλίο της *'Backlash: The Undeclared War Against American Women'* (1991) « Κατά τη διάρκεια της φεμινιστικής επανάστασης της δεκαετίας του '70, [η λέξη φεμινισμός] κατανοήθηκε ως μια προσπάθεια να εξασφαλιστούν για τις γυναίκες τα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα που οι άντρες πάντα απολάμβαναν. Αλλά στη δεκαετία του 1980 η κατανόηση του όρου φάνηκε να εξαφανίζεται. Ο φεμινισμός έφθασε να σημαίνει απογοήτευση της μητρότητας και επιδίωξη εγωιστικών στόχων. Ενώ ο φεμινισμός έγινε μόδα στη δεκαετία του '70, ο αντι-φεμινισμός¹¹ έγινε κοινωνικά αποδεκτός στη δεκαετία του '80.»

Παράλληλα όμως το δεύτερο κύμα άρχισε να απλώνεται και στην Τουρκία και το Ισραήλ.

Αυτό όμως δεν απέτρεψε τις φεμινίστριες της εποχής από το να συνεχίσουν να γράφουν. Δεκάδες εκθέσεις και συλλογές εκδόθηκαν σχετικά με την βιομηχανία του σεξ και της πορνογραφίας ξεκινώντας τα γνωστά *'Feminist Sex Wars'* (*'Φεμινιστικός Σεξουαλικός Πόλεμος'*) όπου υπήρχαν διαφωνίες και έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ των σεξουαλικά φιλελεύθερων φεμινιστριών και των φεμινιστριών που τάσσονταν κατά της πορνογραφίας και το σαδομαζοχισμό¹².

Το δεύτερο έργο της Alice Walker με τίτλο *'In Search of Our Mothers' Gardens: Womanist Prose'* ήταν μια συλλογή εκθέσεων, άρθρων και ομιλιών δικών της βασισμένα στην θεωρία του *'womanism'*. Όπως εξηγεί η Alice Walker στην αρχή της συλλογής της *'womanist'* «Είναι μια μαύρη φεμινίστρια ή μια φεμινίστρια χρώματος (δηλαδή μη – λευκή). [...] είναι μια γυναίκα που αγαπά άλλες γυναίκες, με σεξουαλικό ή μη – σεξουαλικό τρόπο. Εκτιμά και προτιμά την κουλτούρα των γυναικών.»

Το δυστοπικό μυθιστόρημα της Margaret Atwood *'The Handmaid's Tale'* (1985) (*'Η ιστορία της θεραπαινίδας'* εκδ. Ψυχογιός, 2018), τοποθετείται στις Ηνωμένες Πολιτείες μετά εγκαθίδρυση μιας κυβέρνησης απολυταρχικής χριστιανικής

---

¹⁰ Gibbs, N. (1992, 9 Μαρτίου). The war against feminism. *Time*. 139, (10), 51.

¹¹ Αντί – φεμινισμός: Η εναντίωση σε κάποιες ή όλες τις μορφές του φεμινισμού.

¹² Duggan, Lisa; Hunter, Nan D. (1995). *Sex wars: sexual dissent and political culture*. New York: Routledge.

θεονομίας. Μέσα από την αφήγηση της πρωταγωνίστριας Offred βλέπουμε την υποταγή των γυναικών σε μια μισογυνιστική και πατριαρχική κοινωνία και τα διάφορα μέσα με τα οποία οι γυναίκες αυτές προσπαθούν να κερδίσουν μια μικρή αίσθηση ατομικότητας και ανεξαρτησίας. Πολλοί κριτικοί υποστηρίζουν οι η Atwood επικρίνει μέσα από το μυθιστόρημα τις τυπικές αντιλήψεις για τον φεμινισμό, φαίνεται να ανατρέπει την ιδέα της γυναικείας αλληλεγγύης και στρέφεται προς το ενδεχόμενο του μητριαρχικού δικτύου και μιας νέας μορφής μισογυνισμού: το μίσος των γυναικών προς τις γυναίκες¹³.

Δεκαετία του 1990: Το τρίτο κύμα

Το τρίτο κύμα του φεμινισμού έχει τις ρίζες του στις αρχές του 1990. Αν και το γυναικείο κίνημα του 1970 χαρακτηρίστηκε από την γρήγορη συσπείρωση και την έκδοση μανιφέστων, ο φεμινισμός της δεκαετίας του '90 αναπτύχθηκε κυρίως μέσα από εκδόσεις κειμένων – άρθρων, εκθέσεων, βιβλίων. Τα κείμενα έδωσαν ζωή, τα κείμενα ενεργοποίησαν, και το διάβασμα αυτών των κειμένων έγινε ένας τρόπος συμμετοχής στην σύγχρονη μορφή του κινήματος.¹⁴ Χαρακτηριστικό των φεμινιστριών του τρίτου κύματος είναι επίσης ότι προσπάθησαν να επαναπροσδιορίσουν τι σημαίνει να είσαι φεμινιστής. Ο όρος 'Τρίτο κύμα' οφείλεται στο άρθρο της αμερικανίδας συγγραφέα Rebecca Walker με τίτλο *'Becoming the Third Wave'* ('Είμαι το τρίτο κύμα') που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό 'Ms.' το 1992.

Το άρθρο γράφτηκε με αφορμή την κατάθεση της αφρό – αμερικανίδας Anita Hill σε μια δικαστική επιτροπή που αποτελούνταν μόνο από λευκούς άντρες, για την σεξουαλική παρενόχληση που δέχτηκε από το αφεντικό της και υποψήφιο δικαστή για το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών, Clarence Thomas.

Όπως γράφει η ίδια η Walker «Συνειδητοποιώ ότι πρέπει να αλλάξω κάποια πράγματα στον εαυτό μου αν πρόκειται να αφοσιωθώ πραγματικά στην γυναικεία

---

¹³ Callaway, Alanna (2008). "Women disunited: Margaret Atwood's *The Handmaid's Tale* as a critique of feminism". San Jose State University. Retrieved 28 March 2016.

¹⁴ Cobble, D., Gordon, L. & Henry, A. (2015). *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*. New York: Liveright.

χειραφέτηση. Η συμμετοχή μου πρέπει να φτάσει πέρα από τη δική μου φωνή στη συζήτηση, πέρα από την ψήφο, πέρα από το διάβασμα της φεμινιστικής θεωρίας. Ο θυμός και η ευαισθησία μου πρέπει να μεταφράζονται σε ενέργειες που φέρνουν αλλαγή. [...]Γι' αυτό γράφω αυτό το άρθρο, ως μια έκκληση σε όλες τις γυναίκες, ειδικά στις γυναίκες της γενιάς μου: Αφήστε το γεγονός αυτό να σας υπενθυμίσει, όπως έκανε και σε μένα, ότι ο αγώνας είναι πολύ μακριά από το τέλος. Αφήστε αυτή την απόρριψη της εμπειρίας μιας γυναίκας να σας γεμίσει με οργή. Μεταμορφώστε αυτή την οργή σε πολιτική εξουσία. Μην τους ψηφίζετε αν δεν δουλεύουν για εμάς. Μην κάνετε σεξ μαζί τους, μην τους φροντίζετε εάν δεν δίνουν προτεραιότητα στην ελευθερία μας να ελέγχουμε το σώμα μας και τη ζωή μας. Δεν είμαι μια φεμινίστρια του μεταφεμινισμού. Είμαι το Τρίτο Κύμα.¹⁵»

Η έκδοση του *'Gender Trouble'* (*'Αναταραχή φύλου'*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2009) της φιλοσόφου Judith Butler το 1990 άλλαξε τα δεδομένα και αποτέλεσε την βάση της queer θεωρίας¹⁶ υποστηρίζοντας ότι το φύλο είναι ένα είδος αυτοσχεδιασμού.

Μια χρονιά πριν από την έκδοση του άρθρου της Walker η δημοσιογράφος Naomi Wolf δημοσίευσε το βιβλίο με τίτλο *'The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women'* (1991) (*'Ο μύθος της ομορφιάς: Πως οι εικόνες ομορφιάς χρησιμοποιούνται εναντίον των γυναικών'*). Η βασική υπόθεση του βιβλίου είναι ότι καθώς η κοινωνική δύναμη και η προβολή των γυναικών έχουν αυξηθεί, η πίεση που αισθάνονται να τηρούν τα μη ρεαλιστικά κοινωνικά πρότυπα ομορφιάς έχει επίσης αυξηθεί λόγω των εμπορικών επιρροών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.¹⁷ Η Wolf υποστηρίζει ότι η ομορφιά είναι το "τελευταίο, και πολύ καλύτερο σύστημα πεποιθήσεων που διατηρεί άθικτη την κυριαρχία των ανδρών". Με κάποιο τρόπο μας έχουν 'καρφώσει' την ιδέα ότι για να είμαστε όμορφες (που πρέπει, ή αλλιώς κανείς δεν θα μας αγαπήσει) πρέπει να έχουμε μια συγκεκριμένη εμφάνιση: να είμαστε λεπτές, νεανικές, με λείο δέρμα, μικρή μύτη, μεταξωτά μαλλιά, κτλ. Έτσι, η μέση

---

¹⁵ Walker, Rebecca (January 1992). "Becoming the Third Wave" . Ms.: 39–41. ISSN 0047-8318

¹⁶ Ο όρος queer theory αναφέρεται στην ακαδημαϊκή θεωρία μέσα από την οποία αναλύονται οι αυθαίρετες υποθέσεις για το φύλο, τη σεξουαλικότητα, τους έμφυλους ρόλους. Εναντιώνεται πλήρως στην κοινωνική επιβολή της ετεροκανονικότητας.

¹⁷ Scholz, Sally J. (2010). *Feminism: A Beginner's Guide*. Oxford: Oneworld.

γυναίκα αισθάνεται άσχημη όλη της τη ζωή, και μεγάλη, επίσης, για το μεγαλύτερο μέρος της. Υπάρχει καλύτερος τρόπος για να μείνει στη θέση της;¹⁸

Το ίδιο διάστημα εκδόθηκε το *'Backlash: The Undeclared War Against American Women'* (*'Backlash: Ο αδήλωτος πόλεμος ενάντια στις Αμερικανίδες'*) της νικήτριας του βραβείου Pulitzer Susan Faludi¹⁹. Με το βιβλίο αυτό η δημοσιογράφος και συγγραφέας φέρνει στο φως την επίθεση των μέσων μαζικής ενημέρωσης εναντίον του φεμινιστικού κινήματος και εξηγεί πως πρόκειται για μια τάση που επαναλαμβάνετε διαρκώς στην ιστορία ειδικά όταν φαίνεται ότι οι γυναίκες έχουν κερδίσει σημαντικό έδαφος στην προσπάθεια τους να αποκτήσουν ίσα δικαιώματα. Η έρευνα της Faludi ξεκίνησε το 1986 μετά μια σειρά δημοσιεύσεων σε περιοδικά και εφημερίδες που έκαναν λόγο για αδημοσίευτες έρευνες των πανεπιστημίων Harvard και Yale που υποστήριζαν ότι μια μορφωμένη γυναίκα στα 30 είχε 20% πιθανότητες να παντρευτεί, στα 35 οι πιθανότητες της έπεφταν στο 5%, και στα 40 της είχε περισσότερες πιθανότητες να πέσει θύμα τρομοκρατικής ενέργειας από το να παντρευτεί.²⁰

Το 1992 η συγγραφέας Clarissa Pinkola Estés μέσα από το έργο της *'Women Who Run with the Wolves: Myths and Stories of the Wild Woman Archetype'* (*'Γυναίκες που τρέχουν με τους λύκους: Μύθοι και ιστορίες για το αρχέτυπο της άγριας γυναίκας'*) αναλύει μύθους, παραμύθια και λαϊκές παραδόσεις από διάφορες κουλτούρες για να 'αποκαλύψει το αρχέτυπο της Άγριας Γυναίκας της γυναικείας ψυχοσύνθεσης'²¹. Η γενική ιδέα είναι ότι τα ένστικτα, που οι γυναίκες με το πέρασμα των χρόνων ξέχασαν και σταμάτησαν να ακολουθούν, ήταν πάντοτε αυτά που τις έκαναν ισχυρές και δυναμικές.

Το 1994 το θεατρικό έργο *'The Vagina Monologues'* (*'Αιδοίων Μονόλογοι'* εκδ. Νίκη, 2010) της θεατρικής συγγραφέα Eve Ensler πρωτοπόρησε προσφέροντας στον κόσμο ένα έργο τέχνης βασισμένο σε περισσότερες από 200 συνεντεύξεις που πήρε η Ensler από γυναίκες διαφόρων ηλικιών, σεξουαλικοτήτων και εθνικοτήτων. Το έργο μιλάει για τη σεξουαλικότητα των γυναικών και το κοινωνικό στίγμα γύρω

---

¹⁸ Wilson, E. (2005, 18 Οκτωβρίου). A quick reminder ... The Beauty Myth. The Guardian. Ανακτήθηκε 29 Ιανουαρίου, 2019, από: <https://www.theguardian.com/books/2005/oct/18/classics.shopping>.

¹⁹ Βλ. σ. 4

²⁰ Gibbs, N. (1992, 9 Μαρτίου). The war against feminism. Time. 139, (10), 51.

²¹ Johnson, Dirk. "Conversations/Clarissa Pinkola Estes; A Message for All Women: Run Free and Wild Like the Wolf". New York Times. Retrieved 2019-10-26.

από το βιασμό και την κακοποίηση, δημιουργώντας μια νέα συζήτηση για και με τις γυναίκες. Η Ensler έγραψε το έργο αυτό για να «γιορτάσει το αιδού» αλλά όπως δήλωσε και η ίδια το 1998 ο σκοπός του άλλαξε και από τον εορτασμό της θηλυκότητας μετατράπηκε σε ένα κίνημα με σκοπό να σταματήσει τη βία εναντίον των γυναικών. Το κίνημα αυτό ονομάστηκε V – Day και συνεχίζει δυναμικά την δράση του μέχρι σήμερα έχοντας πια μετατραπεί σε παγκόσμιο φαινόμενο και έναν πολύ επιτυχημένο μη κερδοσκοπικό οργανισμό²².

Δεκαετία του 2000

Τρία χρόνια αργότερα οι Guerrilla Girls μια ομάδα ανώνυμων φεμινιστριών με μεγάλη δράση τόσο στο διαδίκτυο όσο και στον αγώνα ενάντια στις διακρίσεις λόγω φύλου δημιούργησαν το βιβλίο *'Bitches, Bimbos, and Ballbreakers: The Guerrilla Girls' Illustrated Guide to Female Stereotypes'* (2003) ('Σκύλες, χαζογκόμενες και κυριευτές: Ο οδηγός των Guerilla Girls για το γυναικεία στερεότυπα') και στο οποίο περιγράφουν όλα τα αρχέτυπα που κατάφεραν να εισβάλουν και να βρουν μια θέση στην ποπ κουλτούρα. Από την Γεροντοκόρη μέχρι την Σύζυγο – Τρόπαιο (Trophy Wife) και την Πόρνη με την Χρυσή Καρδιά εξερευνούν την ιστορία και την σημασία των στερεοτύπων και ανακτούν τις σεξουαλικές προσβολές και τους αρνητικούς όρους που τους αποδόθηκαν μέσα στο πέρασμα των χρόνων, μερικές φορές μάλιστα γιορτάζουν αυτές τις λέξεις καθώς, όπως υποστηρίζουν, έτσι χάνουν την υποτιμητική τους δύναμη.²³

Μαζί με την συνεχώς αυξανόμενη δημοτικότητα του διαδικτύου έχουμε και την εμφάνιση μιας ζωντανής και έντονης διαδικτυακής φεμινιστικής κουλτούρας – στην αρχή μέσω φεμινιστικών ιστολόγιων και αργότερα μέσω του facebook, του twitter, και του youtube. Αυτή η εξέλιξη της τεχνολογίας έδωσε την δυνατότητα στις απανταχού φεμινίστριες να δημιουργήσουν διαδικτυακές κοινότητες. Έκτοτε τα

---

²². ([χ.χ.]). V-Day: a global activist movement to end violence against women and girls.

Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2019, από <https://www.vday.org/>.

²³ Guerrilla Girls. (2003). *Bitches, Bimbos, and Ballbreakers: The Guerrilla Girls' Illustrated Guide to Female Stereotypes*. New York: Penguin books.

ιστολόγια και άλλοι τρόποι διαδικτυακών εκδόσεων έχουν βοηθήσει τις γυναικείς φωνές να ακουστούν με έναν τρόπο που τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης δεν έχουν καταφέρει.²⁴

Το πολύ δημοφιλές ιστολόγιο *'Feministing'*, που δημιούργησε η Jessica Valenti το 2004, είναι ένα ακόμα παράδειγμα του πόσο άρρηκτα πια είναι συνδεδεμένος ο φεμινισμός με το διαδίκτυο. Για τον λόγο της δημιουργίας αυτού του blog η ίδια η Valenti είπε ότι αυτό που ήθελε ήταν «να δώσει έναν χώρο έκφρασης στις νέες φεμινίστριες που δεν είχαν δική τους πλατφόρμα. Ήμουν μια εικοσιπεντάχρονη που έβρισκε απίστευτα άδικο το γεγονός ότι ακουγόταν μόνο οι φωνές της αφρόκρεμας του φεμινιστικού κινήματος, και που τα έργα πολλών νέων γυναικών διαστρεβλώνονταν ή αγνοούνταν εντελώς.»²⁵ Η Valenti είναι επίσης συγγραφέας πολλών πετυχημένων βιβλίων σχετικά με τον φεμινισμό. Το πρώτο της βιβλίο εκδόθηκε το 2007 με τον τίτλο *'Full Frontal Feminism: A Young Woman's Guide to Why Feminism Matters'* στο οποίο εξηγεί ότι παρόλο που πολλές γυναίκες δεν αυτοπροσδιορίζονται ως φεμινίστριες, είναι ακριβώς αυτό. Στερεότυπα που θέλουν τις φεμινίστριες να μισούν τους άντρες, να καίνε τα σουτιέν τους και να είναι ακραία άσχημες αποθαρρύνουν πολλές γυναίκες από το να ενστερνίζονται τον φεμινισμό αν και μοιράζονται πολλές φεμινιστικές πεποιθήσεις και ανησυχίες. Σε αυτό το βιβλίο η Valenti συζητά διάφορα θέματα που συνδέονται στενά με τον φεμινισμό και τους λόγους που ο φεμινισμός είναι τόσο σημαντικός για τις νέες γυναίκες σήμερα.²⁶

---

²⁴ Cobble, D., Gordon, L. & Henry, A. (2015). *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*. New York: Liveright.

²⁵ Valenti, J. (2011, 2 Φεβρουαρίου). Farewell, Feministing. Δημοσιεύτηκε στο <http://feministing.com/2011/02/02/farewell-feministing/>.

²⁶ Weiss, H. (2015, 24 Μαρτίου). Review - Full Frontal Feminism: A Young Woman's Guide to Why Feminism Matters *Metapsychology Online Reviews* 19, (13). Ανακτήθηκε 13 Φεβρουαρίου, 2019, από https://metapsychology.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=book&id=7360.

Δεκαετία του 2010: Το τέταρτο κύμα

Το 2009 η Jessica Valenti ανέφερε στο blog της ότι «ίσως το τέταρτο κύμα να είναι διαδικτυακό». Στα χρόνια που ακολούθησαν υπήρξαν όλο και περισσότερες συζητήσεις για το πώς το διαδίκτυο είναι η δύναμη ενός καινούργιου είδους φεμινιστικού διαλόγου. Αν και η χρήση των κοινωνικών μέσων δικτύωσης είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του τετάρτου κύματος δεν είναι το μοναδικό αφού ο διαδικτυακός ακτιβισμός προωθεί και δημιουργεί τις δράσεις της πραγματικής ζωής. Κατά πολλούς το τέταρτο κύμα ξεκίνησε με την ιστοσελίδα της Laura Bates *'Everyday Sexism'* ('Καθημερινός σεξισμός') που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2012 με το οποίο η Bates καλούσε τις γυναίκες όλου του κόσμου να μοιραστούν τις εμπειρίες τους για τον μισογυνισμό, την σεξουαλική παρενόχληση και τις διακρίσεις στο χώρο της εργασίας. Το έργο αυτό είναι η ενσάρκωση της φεμινιστικής φράσης «το προσωπικό είναι πολιτικό», είναι μια άσκηση ευαισθητοποίησης που ενθαρρύνει τις γυναίκες να δουν πώς τους επηρεάζει η ανισότητα, αποδεικνύει ότι τα προβλήματα αυτά δεν είναι ατομικά αλλά συλλογικά και συνεπώς μπορεί να έχουν πολιτικές λύσεις.²⁷ Μερικές από τις εκατοντάδες χιλιάδες ιστορίες που αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα δημοσιεύτηκαν το 2014 από την Bates σε ένα βιβλίο κρατώντας το όνομα *'Everyday Sexism'*.

Τον επόμενο χρόνο δυο συλλογές δοκιμίων και ένα αυτούσιο δοκίμιο ήρθαν για να αφήσουν το στίγμα τους στο κίνημα. Το πρώτο έργο ήρθε από την συγγραφέα Rebecca Solnit με τον τίτλο *'Men Explain Things to Me'* ('Άντρες μου εξηγούν πράγματα'). Αυτή η συλλογή περιλαμβάνει επτά δοκίμια γραμμένα σε διάστημα χρόνων – από το 2008 μέχρι το 2014 – και θεωρείται ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους του φεμινιστικού κινήματος. Τα δοκίμια αναλύουν τα εγκλήματα κατά των γυναικών: τον βιασμό – και τον βιασμό εντός γάμου, την ενδοοικογενειακή βία, την

---

²⁷ Cochrane, K. (2013, 10 Δεκεμβρίου). The fourth wave of feminism: meet the rebel women. The Guardian. Ανακτήθηκε 5 Φεβρουαρίου, 2019, από: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>.

σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας. Η Solnit παραδέχεται ότι η δικαιοσύνη και η καλοσύνη δεν έχουν φύλο, αλλά τα σεξουαλικά εγκλήματα έχουν.²⁸

Τέλος μέσα από τα δοκίμια του βιβλίου της 'Bad Feminist' ('Κακή φεμινίστρια') η συγγραφέας Roxane Gay δείχνει πως είναι να είσαι φεμινίστρια παρ' όλο που μερικές φορές αγαπάς πράγματα που πάνε κόντρα στην ιδεολογία του φεμινισμού. Επισημαίνει επίσης την ειρωνεία των γυναικών που ανταγωνίζονται τη σεξιστική ιδέα ότι πρέπει να είναι κάτι διαφορετικό από αυτό που είναι (πιο όμορφες, πιο ευχάριστες, πιο καλές μητέρες ή πιο καλές επαγγελματίες ή οτιδήποτε άλλο), αλλά ακόμα απαιτούν το τέλειο από τα φεμινιστικά τους είδωλα.²⁹ Όπως έχει δηλώσει και η ίδια η Gay σχετικά με το θέμα του βιβλίου "Νομίζω ότι υπάρχουν πολλοί κανόνες για τις γυναίκες. Έχουμε πολλές προσδοκίες και πολλούς κανόνες για τις γυναίκες. Έτσι περιμένουν από εμάς να ακολουθήσουμε μια ευθεία γραμμή και όταν δεν το κάνουμε, γίνετε χαμός. Και είναι πραγματικά απογοητευτικό το γεγονός ότι υπάρχει αυτό το διπλό στάνταρ όπου πρέπει, ως γυναίκες, να είμαστε να είμαστε τα πάντα για όλους και να κάνουμε ότι μας λένε και να κάνουμε ότι περιμένουν από εμάς να κάνουμε. Και δεν είναι υγιές και δεν είναι βιώσιμο. Κανείς δεν είναι τέλειος."³⁰

Σήμερα μετά από σαράντα χρόνια ο φεμινισμός ξαναέγινε μόδα και οι φεμινίστριες είναι πια πιο δυναμικές από ποτέ έχοντας στην διάθεση τους τα κατάλληλα μέσα ώστε να ακούγονται οι φωνές τους πιο εύκολα, ο ακτιβισμός να είναι διεθνής, η κατακραυγή να είναι οργανωμένη.

Στον κόσμο της λογοτεχνίας οι δυναμικές πρωταγωνίστριες που παλεύουν η κάθε μια με τον δικό της τρόπο για το καλό τέλος στην ιστορία τους βρίσκονται πια σχεδόν σε κάθε βιβλίο, και οι ιστορίες για δυνατές γυναικείες φιλίες έχουν πάρει την θέση των ερωτικών τριγώνων και των ερωτικών μυθιστορημάτων 'My Brilliant Friend' της Elena Ferrante ('Η Υπέροχη Φίλη Μου' εκδ. Πατάκη, 2016), παιδικά

---

²⁸ Davies, S. (2014, 30 Νοεμβρίου). Men Explain Things to Me, Rebecca Solnit - book review: Fearless feminist gives the misogynists a good talking-to. The Independent. Ανακτήθηκε 6 Φεβρουαρίου, 2019, από: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/men-explain-things-to-me-rebecca-solnit-book-review-fearless-feminist-gives-the-misogynists-a-good-9893891.html>.

²⁹Waldman, K. (2014, 5 Αυγούστου). It Is Good to Be a "Bad" Feminist. Δημοσιεύτηκε στο <https://slate.com/human-interest/2014/08/bad-feminist-by-roxane-gay-reviewed.html>.

³⁰ Duberman, A. (2014, 29 Αυγούστου). Roxane Gay Explains What It Means To Be A 'Bad Feminist'. Huffpost. Ανακτήθηκε 7 Φεβρουαρίου, 2019, από: https://www.huffpost.com/entry/roxane-gay-bad-feminist_n_5737268?guccounter=1.

βιβλία που εξυμνούν μεγάλες γυναίκες της ιστορίας όπως το *'Good Night Stories for Rebel Girls'* των Favilli Elena και Cavallo Francesca (2017) (*'Ιστορίες της καληνύχτας για επαναστάτριες'*, εκδ. Ψυχογιός, 2017), ποιητικές συλλογές που καταγράφουν με λίγες λέξεις τις δυσκολίες του να είσαι γυναίκα – ιδιαίτερα μη – λευκή γυναίκα από συγγραφείς όπως η Warsan Shire, η Nayyirah Waheed, η Rupi Kaur, βιογραφίες, δοκίμια, λευκώματα, ιστορίες που αποκαλύπτουν περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης, βιασμού, καταπίεσης, διάκρισης, ομοφοβίας, ρατσισμού. Ιστορίες που μιλάνε με ελευθερία για την γυναικεία σεξουαλικότητα, για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα – για εκτρώσεις και για μεθόδους αντισύλληψης – για το δικαίωμα της επιλογής.

2. Η φεμινιστική κριτική των αфро-αμερικανίδων γυναικών

Το 1905 η Αφρο-αμερικανίδα δασκάλα, πολιτική ακτιβίστρια και φεμινίστρια Fannie Barrier Williams είπε πως «το έγχρωμο κορίτσι... δεν είναι γνωστό και ως εκ τούτου η ύπαρξη της δεν είναι πιστευτή... ανήκει σε έναν αγώνα ο οποίος προσδιορίζεται καλύτερα με τον όρο «πρόβλημα» και ζει κάτω από την σκιά αυτού του προβλήματος που την περιβάλλει και την επισκιάζει».

Η γνωστή και κοινά αποδεκτή ιστορία του σύγχρονου φεμινιστικού κινήματος είναι ότι αρχικά στα τέλη του 1960 και στις αρχές του 1970 το κίνημα αποτελούνταν μόνο από λευκές γυναίκες στις οποίες αργότερα προσχώρησαν και γυναίκες διαφορετικής φυλετικής καταγωγής ακολουθώντας τα βήματα τους. Η αφήγηση αυτή όμως είναι λανθασμένη.

Δεκαετίες πριν από την άνοδο του σύγχρονου γυναικείου φεμινιστικού κινήματος, οι μαύρες γυναίκες οργανώνονταν ενάντια στο συστηματικό βιασμό από τα χέρια λευκών ρατσιστών ανδρών. Οι ακτιβίστριες των πολιτικών δικαιωμάτων (Civil Rights Movement), συμπεριλαμβανομένης και της Rosa Parks³¹, ήταν μέλη ενός λαϊκού κινήματος για την υπεράσπιση των μαύρων γυναικών που υπέστησαν ρατσιστικές σεξουαλικές επιθέσεις σε μια διασταύρωση καταπίεσης μοναδική για τις μαύρες γυναίκες στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών.³²

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η κατά πολλούς μητέρα του δεύτερου κινήματος Betty Friedan με το *'Feminine Mystique'* (1963) έδωσε φωνή στις αγωνίες των λευκών νοικοκυρών της μεσαίας τάξης που ήταν καταδικασμένες σε ζωές που περιστρέφονταν γύρω από την εκπλήρωση της κάθε ανάγκης των οικογενειών τους. Αυτό όμως που πολύ συνειδητά αποφάσισε να αγνοήσει η Friedan ήταν η σημασία των ταξικών και φυλετικών διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των γυναικών. Ενώ η Friedan επαινεί εκείνες τις μητέρες που είχαν το θάρρος να ξεφύγουν από τους παραδοσιακούς ρόλους και να αποζητήσουν καλοπληρωμένες

---

³¹ Ακτιβίστρια του Κινήματος των Πολιτικών Δικαιωμάτων στην πολιτεία της Αλαμπάμα, γνωστή για την άρνηση της να παραχωρήσει την θέση της στο λεωφορείο σε έναν λευκό άντρα το 1955, κάτι που υποχρεούνταν δια νόμου να κάνει.

³² Smith, S. (χ.χ.). Black feminism and intersectionality. ISR: International Socialist Review. 91

δουλειές και μιλάει με συμπάθεια για τις γυναίκες που έπρεπε να αφήσουν τις δουλειές τους λόγω εγκυμοσύνης ή αυτές που βρισκόντουσαν πάντα στην αναζήτηση μιας καλής νταντάς για το μωρό ή καθαρίστριας για το σπίτι, δεν σχολιάζει καν την ζωή αυτών των νταντάδων και καθαριστριών που προσλάμβαναν αυτές οι γυναίκες και που επίσης δούλευαν όλη μέρα και όταν επέστρεφαν σπίτι είχαν και τα δικά τους παιδιά να φροντίσουν και το δικό τους σπίτι να καθαρίσουν. Η ιστορικός Gerda Lerner σε γράμμα της στην Friedan εξέφρασε την επιφύλαξη της λέγοντας ότι το βιβλίο απευθυνόταν ‘μονάχα στα προβλήματα των σπουδαγμένων γυναικών της μεσαίας τάξης [...] ενώ οι εργαζόμενες γυναίκες, ιδιαίτερα οι Νέγρες, εργάζονται όχι μόνο κάτω από τα μειονεκτήματα που επιβάλλει η γυναικεία φύση, αλλά και κάτω από τα πιο πειστικά μειονεκτήματα των οικονομικών διακρίσεων’.³³

Ο όρος «διαθεματικότητα»

Η γενικότερη καταπίεση των ιδεών των μαύρων γυναικών είχε σαφή επιρροή στην φεμινιστική θεωρία. Ένας τρόπος που εκφράστηκε η καταπίεση αυτή είναι η παντελής παράλειψη και αγνόηση των εμπειριών των μαύρων γυναικών. Οι θεωρίες που θεωρήθηκαν καθολικά ισχύουσες για όλες τις γυναίκες, μετά από μια προσεκτικότερη ματιά φαίνεται πόσο περιορίστηκαν από τις εμπειρίες των λευκών, μεσαίας τάξης, και δυτικής καταγωγής υποστηρικτριών τους³⁴. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε ταυτόχρονη ανάπτυξη της αфро-αμερικανικής φεμινιστικής διανόησης, αφού οι αфро-αμερικανίδες γυναίκες ήταν ικανές να σχηματίσουν θεωρίες για την καταπίεση που δέχονταν και την αντίσταση που προέβαλλαν. Το πρόβλημα είναι ότι, ακαδημαϊκά, αυτές οι θεωρίες και η αξία τους δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ³⁵. Υπάρχει μια μεγάλη ιστορία διαθεματικότητας (instersectionality) στη σκέψη και τις δράσεις των μη – λευκών γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες και αλλού, οι οποίες

---

³³ Coontz, S. (2012). *A Strange Stirring: The Feminine Mystique and American Women at the Dawn of the 1960s*. New York: Basic Books.

³⁴ Collins, P. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York: Routledge.

³⁵ *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society*. Ed. Richard T. Schaefer. Vol. 1. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2008.

επιβιώνουν και εργάζονται για να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους εαυτούς τους και τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

Η διαθεματικότητα ήταν πάντα ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της φεμινιστικής κριτικής των μαύρων γυναικών. Ο όρος 'διαθεματικότητα' επινοήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την αфро-αμερικανή δικηγόρο και επιστήμονα Kimberlé Crenshaw στο δοκίμιο της *'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics.'* (1989) (*'Από-περιθωρισιάζοντας την διασταύρωση φυλής και φύλου: Μια αфро-αμερικανική φεμινιστική κριτική για την καταπολέμηση των διακρίσεων, τη φεμινιστική θεωρία και την αντιρατσιστική πολιτική'*). Η διαθεματικότητα δεν είναι μια αφηρημένη ιδέα αλλά περιγράφει το πώς κάποιος μπορεί να βιώσει πολλά διαφορετικά είδη καταπίεσης. Η Crenshaw υποστηρίζει ότι οι μαύρες γυναίκες υφίστανται διακρίσεις με τρόπους που συχνά δεν ταιριάζουν απόλυτα στις νομικές κατηγορίες είτε του «ρατσισμού» είτε του «σεξισμού» - αλλά ως συνδυασμός τόσο του ρατσισμού όσο και του σεξισμού. Ωστόσο το νομικό σύστημα έχει καθορίσει το σεξισμό γενικά ως τις αδικίες που αντιμετωπίζουν όλες οι γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων και των λευκών, ενώ καθορίζει τον ρατσισμό ως κάτι που αντιμετωπίζουν όλοι οι μαύροι και άλλα μη λευκά άτομα συμπεριλαμβανομένων και των αντρών. Αυτό το πλαίσιο καθιστά συχνά τις μαύρες γυναίκες νόμικα 'αόρατες' και χωρίς δυνατότητα νομικής προσφυγής. Η Crenshaw περιγράφει αρκετές περιπτώσεις αγωγών για διακρίσεις στο εργασιακό περιβάλλον για να εξηγήσει πως οι καταγγελίες των μαύρων γυναικών συχνά βρίσκονται στο περιθώριο ακριβώς επειδή αντιμετωπίζουν διακρίσεις και ως γυναίκες και ως μαύρες. Ωστόσο, σε διάφορες τέτοιες περιπτώσεις το δικαστήριο αρνήθηκε να επιτρέψει στους ενάγοντες να συνδυάσουν τη σεξουαλική και τη φυλετική διάκριση σε μια ενιαία κατηγορία διακρίσεων³⁶.

Οι πολιτικοί στόχοι του Crenshaw πηγαίνουν πέρα από την αντιμετώπιση των ατελειών στο νομικό σύστημα. Υποστηρίζει ότι οι μαύρες γυναίκες συχνά απουσιάζουν από συζητήσεις που έχουν να κάνουν είτε με τον σεξισμό είτε με τον ρατσισμό, αφού το πρώτο έχει κυρίως να κάνει με τις εμπειρίες των λευκών γυναικών και το δεύτερο με τις εμπειρίες των μαύρων αντρών. Επιδιώκει να αμφισβητήσει τόσο τις φεμινιστικές όσο και τις αντιρατσιστικές θεωρίες που παραμελούν να «αναδείξουν

---

³⁶ Smith, S. (χ.χ.). Black feminism and intersectionality. ISR: International Socialist Review. 91

με ακρίβεια την αλληλεπίδραση της φυλής και του φύλου», υποστηρίζοντας ότι «επειδή η διαθεματικότητα σαν εμπειρία είναι μεγαλύτερη από τον ρατσισμό και τον σεξισμό μαζί, κάθε θεωρία που δεν την λαμβάνει υπόψη δεν μπορεί να περιγράψει επαρκώς τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο υποβαθμίζονται οι μαύρες γυναίκες.»³⁷

Η Crenshaw υποστηρίζει ότι το βασικότερο σημείο της διαθεματικότητας βρίσκεται στην ευρεία αναγνώριση ότι οι πολλαπλές καταπιέσεις δεν συμβαίνουν η κάθε μια ξεχωριστά αλλά υπάρχουν ως μια ενιαία εμπειρία.

Η τεράστια σημασία της αναγνώρισης αυτής σε πρακτικό επίπεδο φαίνεται στην οικοδόμηση των κινήματων αφού ουσιαστικά το Φεμινιστικό Κίνημα των Μαύρων Γυναικών στην Ηνωμένες Πολιτείες δημιουργήθηκε ως απάντηση στον σεξουαλική καταπίεση που ένιωσαν μέσα στο Κίνημα της Απελευθέρωσης των Μαύρων και στην φυλετική καταπίεση που ένιωσαν στο Γυναικείο Κίνημα. Ο σεξισμός που δέχονταν από το ένα κίνημα και ο ρατσισμός που δέχονταν από το άλλο άφησαν τις μαύρες γυναίκες της εποχής με δυο επιλογές: είτε θα παρέμεναν στα δυο κινήματα και θα προσπαθούσαν να μορφώσουν τις λευκές συντρόφισσες και τους αρσενικούς συντρόφους τους σχετικά με τις ανάγκες τους, είτε θα σχημάτιζαν το δικό τους κίνημα. Η πρώτη εναλλακτική αν και είχε ευγενή σκοπό δεν ήταν βιώσιμη σαν επιλογή. Αν και ήταν γεγονός ότι οι άντρες έπρεπε να καταλάβουν τα προβλήματα του σεξισμού και οι λευκές γυναίκες να αναγνωρίσουν τον σεξισμό τους η ευθύνη της εκπαίδευσης τους δεν μπορούσε να πέσει όλη στις μαύρες γυναίκες. Η συγγραφέας και ακτιβίστρια Audre Lorde σημειώνει πως: «Οι σημερινές γυναίκες καλούνται ακόμη να καλύψουν το κενό της άγνοιας των αντρών και να τους μορφώσουν σχετικά με την ύπαρξη και με τις ανάγκες μας. Πρόκειται για ένα παλιό και πρωτεύον εργαλείο όλων των καταπιεστών για να κρατήσουν τους καταπιεσμένους απασχολημένους με τις ανησυχίες των αρχηγών. Τώρα μας λένε ότι είναι δουλειά των εγχρώμων γυναικών να μορφώσουν τις λευκές γυναίκες – ενόψει τεράστιας αντίστασης – για την ύπαρξη μας, τις διαφορές μας, και τους ρόλους μας στην κοινή μας επιβίωση. Πρόκειται για μια απόσπαση της ενέργειας μας και μια τραγική επανάληψη της ρατσιστικής πατριαρχικής σκέψης. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι αфро-

---

³⁷ Sojourner Truth, "Ain't I a Woman?" Women's Convention, Akron, Ohio, May 28-29, 1851. Quoted in Crenshaw, 140

αμερικανίδες γυναίκες αποφάσισαν να δημιουργήσουν το δικό τους κίνημα, το Φεμινιστικό Κίνημα των Μαύρων Γυναικών (Black Feminist Movement)³⁸.

Το δεύτερο κύμα και η ίδρυση του Φεμινιστικού Κινήματος των Μαύρων Γυναικών

Πολλές ακτιβίστριες και συγγραφείς μίλησαν και προσπάθησαν να καθορίσουν τους στόχους και την δράση του κινήματος, ανάμεσα τους και η γνωστή συγγραφές Alice Walker της οποίας το έργο μαζί με την δήλωση της φεμινιστικής οργάνωσης Combahee River Collective καθόρισαν το κίνημα. Συγκεκριμένα η Alice Walker στο βιβλίο της *'In Search of Our Mothers' Garden: Womanist Prose'* (1983) ανέφερε για πρώτη φορά τον όρο «Womanist» τον οποίο καθόρισε ως εξής: «1. Θηλυπρεπής (αντίθετο του 'κοριτσιστικού', δηλαδή επιπόλαιου, ανεύθυνου), μια αфро-αμερικάνα φεμινίστρια ή μη – λευκή φεμινίστρια, συνήθως χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια εξωφρενική, τολμηρή, θαρραλέα συμπεριφορά. Το να θέλεις να γνωρίζεις περισσότερα πράγματα και σε μεγαλύτερο βάθος από ότι θεωρείται 'καλό' για σένα. 2. Επίσης: Μια γυναίκα που αγαπά άλλες γυναίκες, σεξουαλικά και / ή μη σεξουαλικά. Εκτιμά και προτιμά τον πολιτισμό των γυναικών, τη συναισθηματική ευελιξία των γυναικών, την δύναμη των γυναικών. Μερικές φορές αγαπά μεμονωμένους άντρες σεξουαλικά και / ή μη σεξουαλικά...»

Η καθοριστική δήλωση του Combahee River Collective, που εκδόθηκε το 1977, περιέγραψε το όραμά της οργάνωσης για έναν φεμινισμό αντίθετο σε όλες τις μορφές καταπίεσης – σεξουαλικής, ταυτότητας φύλου, ταξικής – και έκανε πιο συγκεκριμένο και πολιτικό τον ορισμό του κινήματος: «Είμαστε ενεργά αφοσιωμένοι στον αγώνα κατά της φυλετικής, σεξουαλικής, ετεροφυλοφιλικής και ταξικής καταπίεσης, και βλέπουμε ως ιδιαίτερη αποστολή μας την ανάπτυξη μια ολοκληρωμένης ανάλυσης και πρακτικής βασισμένης στο γεγονός ότι τα μεγάλα συστήματα καταπίεσης αλληλοσυνδέονται. Ως Μαύρες γυναίκες βλέπουμε τον μαύρο

---

³⁸ [χ.ο.], [. (1995, 2 Ιανουαρίου). But Some of Us are Brave: A History of Black Feminism in the United States Thistle 9, (1). Ανακτήθηκε 18 Μαΐου, 2019, από <https://www.mit.edu/~thistle/v9/9.01/6blackf.html>.

φεμινισμό ως το λογικό πολιτικό κίνημα για την καταπολέμηση της πολλαπλής και ταυτόχρονης καταπίεσης που αντιμετωπίζουν όλες οι μη-λευκές γυναίκες.³⁹»

Τα συγγράμματα των μαύρων φεμινιστριών επικεντρώνονταν στην ανάπτυξη θεωριών οι οποίες θα αντιμετώπιζαν τον ταυτόχρονο ρατσισμό, σεξισμό, ομοφοβία και ταξισμό με τα οποία έρχονταν αντιμέτωπες. Το κοινό αυτών των γραπτών ήταν μαύρες γυναίκες και όχι λευκές φεμινίστριες ή μαύροι άντρες ακτιβιστές. Αυτό που χρειάζονταν ήταν η ανάπτυξη μιας κριτικής φεμινιστικής συνείδησης και να ξεκινήσουν έναν διάλογο ο οποίος θα απευθυνόταν άμεσα στις εμπειρίες τους και θα τις συνέδεε με το ευρύτερο πολιτικό σύστημα.

Σύμφωνα με πολλούς φιλόλογους ήταν αυτή η «έκρηξη συγγραμμάτων από μη-λευκές γυναίκες» του 1980 που κινητοποίησε και έπεισε πολλές μη-λευκές γυναίκες να γίνουν μέλη του φεμινιστικού κινήματος. Αν και αυτό είναι αλήθεια, οι δηλώσεις αυτές αφήνουν τον αναγνώστη να πιστεύει ότι πριν το 1980 δεν υπήρξε κανένα λογοτεχνικό έργο από μαύρες γυναίκες. Η συγγραφή υπήρξε πάντα ένα σταθερό εργαλείο του φεμινιστικού αλλά και των άλλων ακτιβιστικών κινήματων της εποχής, αλλά αυτό που άλλαξε στα κείμενα των μαύρων γυναικών κατά την δεκαετία του 1980 ήταν το κοινό, το περιεχόμενο και ο τρόπος γραφής που διέφεραν από τα κείμενα της δεκαετίας του 1970⁴⁰.

Τα έργα της Toni Cade Bambara έχουν αναφερθεί από πολλές συγγραφείς και λευκές και μη-λευκές ως μερικά από τα πιο πρωτοποριακά όσον αφορά την εμφάνιση του φεμινισμού των μαύρων γυναικών στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970. Ως συντάκτρια της συλλογής *'The Black Woman: An Anthology'* (*'Η μαύρη γυναίκα: μια ανθολογία'*) σύστησε στο κοινό ένα νέο κύμα φωνών μερικές από τις οποίες έφτασαν λίγα χρόνια αργότερα στο σημείο να θεωρούνται από τις μεγαλύτερες εκπροσώπους του είδους τους, και η συλλογή αυτή να θεωρείται η πρώτη σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας των μαύρων γυναικών⁴¹.

Η διαφορά στο τρόπο σκέψης και στα βιώματα των λευκών γυναικών και των αфро-αμερικανών γυναικών φαίνεται και μέσα από ένα από τα σημαντικότερα και πρώτα έργα από αфро-αμερικανίδα συγγραφέα εκείνης της εποχής που εκδόθηκε το 1969 από τη μέχρι τότε ποιήτρια Maya Angelou με τίτλο *'I know why the caged bird*

---

³⁹ The Combahee River Collective, April 1977. Ανακτήθηκε από:

www.circuitous.org/scraps/combahee.html

⁴⁰ Townsend-Bell, Erica. (2012). Writing the Way to Feminism. *Signs*. 38. 127-152. 10.1086/665806.

⁴¹ Hankins, Rebecca. (2009). Uncovering Black Feminist Writers 1963–90. *Reference & User Services Quarterly*. 48. 270-286. 10.5860/rusq.48n3.270.

sings’ (‘Ξέρω γιατί κελαηδάει το πουλί στο κλουβί’ εκδ. Πατάκη, 1993) το οποίο ήταν το πρώτο από μια σειρά 7 αυτοβιογραφικών βιβλίων. Ανάμεσα στα θέματα βιασμού, ρατσισμού και ταυτότητας ερευνά επίσης με νέους τρόπους, τις ζωές των γυναικών σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία. Σύμφωνα με την λόγια φεμινίστρια Maria Lauret η Angelou δημιουργεί από την αρχή τον χαρακτήρα της Maya, του κεντρικού χαρακτήρα των βιβλίων, ώστε να φτιάξει ένα «πρότυπο για τις μαύρες γυναίκες», «μια ισχυρή και αυθεντική ένδειξη της γυναικείας αφρικανικής καταγωγής στην προσπάθειά της για κατανόηση και αγάπη και όχι για πικρία και απόγνωση».

Η Angela Y. Davis ακαδημαϊκός και πολιτική ακτιβίστρια έχει γράψει εκτενώς για τις πολιτικές των κινημάτων της απελευθέρωσης των μαύρων και την μεταρρύθμιση των φυλακών. Στο πρώτο της βιβλίο *‘If They Come in the Morning: Voices of Resistance’* (1971) (‘Αν αυτοί έρθουν την αυγή’ εκδ. Λιβάνη, 1982) καταγράφει την εμπειρία της κατά την δίωξη και φυλάκιση της για φόνο, απαγωγή, και συνωμοσία - κατηγορίες για τις οποίες αθώωθηκε αργότερα. Τα επόμενα έργα της έχουν κατά κύριο λόγο φεμινιστικό χαρακτήρα - *‘Joan Little: The Dialectics of Rape’* (1975) (‘Τζοάν Λιτλ: Η διαλεκτική του βιασμού’), *‘Women, Race, & Class’* (1983) (‘Γυναίκες, φυλή και τάξη’, εκδ. Αρχείο 71, 2014), *‘Women, Culture & Politics’* (1990) (‘Γυναίκες, κουλτούρα και πολιτική’, εκδ. Καστανιώτης, 1991). Στο δεύτερο η συγγραφέας τονίζει τον ρατσισμό και τον ταξισμό που κυριαρχούσε στο κίνημα των Σουφραζέτων και στο κίνημα για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα. Κάνει λόγο για την βία κατά των μαύρων γυναικών, αποδίδοντας τις αποτυχίες αυτών των κινημάτων στο αποκλεισμό των μη-λευκών γυναικών. Μέσα από το έργο της η Davis τονίζει το σημαντικό ρόλο που παίζει η εκπαίδευση στην απελευθέρωση, επισημαίνοντας το κόστος του ιστορικού συστηματικού αποκλεισμού των Μαύρων γυναικών από την ανώτατη εκπαίδευση⁴².

Όπως έγραψε και η Ιταλίδα ακαδημαϊκός Teresa de Lauretis το 1987 «η αλλαγή που έχει αρχίσει να συμβαίνει στην φεμινιστική σκέψη κατά αυτή τη δεκαετία, μπορούμε να πούμε ότι έχει ξεκινήσει (αν χρειάζεται να δηλώσουμε μια συγκεκριμένη ημερομηνία) το 1981, τη χρονιά της έκδοσης του *‘This Bridge called my back’*⁴³ (‘Αυτή η γέφυρα που αποκαλούμε τη πλάτη μου’). Η συλλογή αυτή δημιουργήθηκε για να σοκάρει. Η ανθολογία, με συντάκτριες τις φεμινίστριες

⁴² Alice Kaplan, *Dreaming in French: The Paris Years of Jacqueline Bouvier Kennedy*, Susan Sontag, and Angela Davis, Chicago : University of Chicago Press (2013)

⁴³ De Lauretis, T. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Indiana University Press. Ανακτήθηκε από: www.jstor.org/stable/j.ctt16gzmbz

μεξικανικής καταγωγής Cherríe Moraga και Gloria E. Anzaldúa, περιλαμβάνει έργα πεζογραφίας και ποίησης γραμμένα εξ' ολοκλήρου από μη – λευκές γυναίκες – αφρό-αμερικανίδες και λατινό-αμερικανίδες, ασιάτισσες και αυτόχθονες γυναίκες τις Αμερικής, επικεντρώνεται στις εμπειρίες και τα βιώματα αυτών των γυναικών δίνοντας περισσότερο έμφαση σε αυτό ακριβώς τη διαθεματικότητα που έλειπε από το κίνημα και ήταν η πρώτη που εξέφρασε δυνατά και ξεκάθαρα ότι η «αδερφοσύνη» δεν μπορούσε να λειτουργήσει με αχρωματοψία.⁴⁴ Εκτός από τη δημιουργία του σκελετού πάνω στον οποίο βασίστηκαν νέοι συνασπισμοί ακτιβιστών, η συλλογή αυτή είχε μεγάλο και σημαντικό αντίκτυπο στην ακαδημαϊκή κοινότητα γιατί έκανε την απαραίτητη σύνδεση ανάμεσα στο φεμινισμό, την φυλή, την τάξη και την σεξουαλικότητα. Στην ανθολογία με τίτλο *'This bridge we call home'* (2002) (*'Αυτή η γέφυρα που αποκαλούμε σπίτι'*), η οποία εξετάζει τον αντίκτυπο του *'This bridge called my back'* είκοσι χρόνια μετά την έκδοσή του, η Αυστραλιανή ανθρωπολόγος Helen Johnson εξηγεί λεπτομερώς την επιρροή του έργου στα περιβάλλοντα διδασκαλίας⁴⁵. Περιγράφει πως η ανθολογία «της επέτρεψε να προσφέρει οπτικές από όλο τον κόσμο φυλής, φύλου, εθνικότητας, δύναμη ενάντια στην πλέον απαρχαιωμένη ουτοπία των λευκών φεμινιστών για μια οικουμενική αδελφότητα γυναικών.⁴⁶»

Την ίδια χρονιά η διάσημη αφρό -αμερικανή συγγραφέας bell hooks εξέδωσε το πρώτο της βιβλίο με τίτλο *'Ain't I a Woman?: Black women and feminism'* (*'Εγώ δεν είμαι γυναίκα; Αφρο-αμερικανίδες και φεμινισμός'*) στο οποίο εξετάζει την επίδραση του σεξισμού και του ρατσισμού στις μαύρες γυναίκες και εξηγεί ότι η χαμηλή συμμετοχή των μαύρων γυναικών στο κίνημα του φεμινισμού κατά την δεκαετία του 1970' οφείλεται στο ότι το κίνημα στις αρχές του αναφέρονταν περισσότερο στα προβλήματα των λευκών γυναικών της μεσαίας τάξης.

Ένα χρόνο αργότερα ακολούθησε μια ακόμη συλλογή ορόσημο για το κίνημα αυτή τη φορά με συντάκτριες τις Αφρο-αμερικανίδες Akasha Gloria Hull, Barbara Smith και την Αμερικανίδα Patricia Bell-Scott και με τίτλο *'All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave'* (1982) (*'Όλες οι γυναίκες*

⁴⁴ Agarwal, N. (2010, 18 Μαρτίου). This Bridge Called My Back: A Retro Look at Women of Color and Power. HuffPost. Ανακτήθηκε 29 Μαΐου, 2019, από: https://www.huffpost.com/entry/this-bridge-called-my-bac_b_418196.

⁴⁵ Escoffier, Jeffrey. American Homo: Community and Perversity. California: University of California Press, 1998.

⁴⁶ Anzaldúa, Gloria & Keating, AnaLouise. (2002). This Bridge we call Home: Radical visions for Transformation.

είναι λευκές, όλοι οι άντρες είναι μαύροι, αλλά κάποιοι από εμάς είναι γενναίοι'). Αυτά τα δυο βιβλία συνδυάστηκαν για να φέρουν για πρώτη φορά στο φως τα συναισθήματα, τις απόψεις και τις πολιτικές θέσεις των μη-λευκών φεμινιστριών καθώς και την κριτική τους για τον λευκό φεμινισμό, αυτόν που είχε επικρατήσει. Αυτή η αλλαγή στη φεμινιστική σκέψη που ξεκίνησε με αυτά τα έργα και χαρακτηρίζετε κυρίως από την επίγνωση της υπάρχουσας κατάστασης και της προσπάθειας να δουλέψουν για την αλλαγή αυτής της επικρατούσας ιδεολογίας του ταξισμού, του ρατσισμού, του ιμπεριαλισμού, και την γενικότερη ιδεολογία του φύλου δηλαδή τον ετεροσεξισμό⁴⁷.

Απαραίτητο κεφάλαιο στη συζήτηση για τα έργα μαύρων φεμινιστριών είναι η ποίηση και οι εκθέσεις της Audre Lorde η οποία κατέγραψε τις δυσκολίες που αντιμετώπισε όντας μαύρη, λεσβία και φεμινίστρια, και εξέφρασε μέσω της ποίησης της τον θυμό, την αγανάκτηση και την οργή της για τις πολιτικές και κοινωνικές αδικίες που βίωσε καθ' όλη την διάρκεια της ζωής της⁴⁸. Με την καριέρα της να απογειώνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και καθώς άρχισαν να αναπτύσσονται όλο και περισσότερο αντιπολεμικά και φεμινιστικά κινήματα, καθώς και κινήματα πολιτικών δικαιωμάτων, η γραφή της αρχίζει να αλλάζει και τα ποιήματα της πήραν πολιτικό και προσωπικό χαρακτήρα, σε σχέση με τον ερωτικό που είχαν προηγουμένως. Χρησιμοποίησε την πλατφόρμα της ως συγγραφέα για να διαδώσει ιδέες σχετικά με τον συνδυασμό των καταπιέσεων και των εμπειριών των μη-λευκών γυναικών. Από τα πιο γνωστά της έργα και αυτό που επηρέασε και διαμόρφωσε την ανάπτυξη της φεμινιστικής θεωρίας είναι το *'Sister Outsider: Essays and Speeches'* (*'Ξένη αδερφή: Δοκίμια και ομιλίες'*) (1984) το οποίο περιλαμβάνει δεκαπέντε εκθέσεις και ομιλίες που γράφτηκαν σταδιακά από το 1976 έως το 1984. Αντλώντας από τις προσωπικές της εμπειρίες για την καταπίεση κάθε μορφής, συμπεριλαμβανομένου του σεξισμού, του ετεροσεξισμού, του ρατσισμού, της ομοφοβίας, του ταξισμού και της ηλικιακής διάκρισης το βιβλίο εξετάζει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως η αγάπη, ο πόλεμος, ο ιμπεριαλισμός, η αστυνομική βία, η βία κατά των γυναικών, ο φεμινισμός των μαύρων γυναικών και οι κινήσεις προς την ισότητα⁴⁹. Σχετικά με τον μη διαθεματικό φεμινισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες η

---

⁴⁷ De Lauretis, T. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Indiana University Press. Ανακτήθηκε από: www.jstor.org/stable/j.ctt16gzmbz

⁴⁸ "Audre Lorde". Poetry Foundation. 17 March 2018. Retrieved 2018-03-18.

⁴⁹ Christian, Barbara (1984-08-01). "Dynamics of Difference". *The Women's Review of Books*. 1 (11): 6. doi:10.2307/4019543. JSTOR 4019543

Lorde έχει έγραψε: «Τα εργαλεία των αφεντών δε θα καταστρέψουν ποτέ το σπίτι του αφέντη. Μπορεί να μας επιτρέψουν παροδικά να τον νικήσουμε στο δικό του παιχνίδι, αλλά δε θα μας επιτρέψουν να καταφέρουμε ποτέ σημαντικές αλλαγές»⁵⁰

Κατά το ίδιο διάστημα ξεκίνησε την συγγραφική της καριέρα και η αфро-αμερικανίδα bell hooks η οποία επικεντρώθηκε με τα έργα της στη φυλή, το φύλο και τον καπιταλισμό και αυτό που περιγράφει ως την ικανότητα των τριών αυτών στοιχείων να παράγουν και να διαιωνίζουν συστήματα καταπίεσης και ταξικής κυριαρχίας. Μέχρι σήμερα έχει δημοσιεύσει πάνω από 30 βιβλία και πολυάριθμα επιστημονικά άρθρα, εμφανίστηκε σε ντοκιμαντέρ και συμμετείχε σε δημόσιες διαλέξεις σε σχέση με θέματα που έχουν να κάνουν, σε συνδυασμό με τα τρία στα οποία προαναφερθήκαμε, με την εκπαίδευση, την τέχνη, την σεξουαλικότητα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον φεμινισμό⁵¹. Ξεκίνησε να γράφει το πρώτο της βιβλίο με τίτλο *'Ain't I a Woman: Black Women and Feminism'* όσο ήταν ακόμη στο πανεπιστήμιο αλλά κατάφερε να το εκδώσει οχτώ χρόνια αργότερα το 1981. Το βιβλίο ήταν κομμάτι της προσπάθειας της να φέρει τις πολιτιστικές ανησυχίες των Αфро-αμερικανίδων γυναικών στο προσκήνιο του φεμινιστικού κινήματος καθώς, όπως πολλές μη-λευκές γυναίκες της εποχής της, η hooks ήταν από καιρό ενοχλημένη με την απουσία έγχρωμων γυναικών από τα μαθήματα γυναικείων σπουδών (women's studies) και με την γενικότερη εστίαση του φεμινιστικού κινήματος στις λευκές γυναίκες. Ρίχνοντας φως με το έργο της στο ρατσισμό που υπήρχε στο φεμινιστικό κίνημα η hooks βρέθηκε αντιμέτωπη με μνημειώδη αντίσταση. Μερικές φεμινίστριες βρήκαν το βιβλίο της διχαστικό, ενώ άλλες αμφισβήτησαν την ακαδημαϊκή του ακεραιότητα εξαιτίας της απουσίας υποσημειώσεων, ενός ανορθόδοξου τρόπου γραφής που σύντομα όμως έγινε το σήμα κατατεθέν των βιβλίων της hooks. Η ίδια υποστηρίζει ότι ο τρόπος γραφής της έχει σκοπό να κάνει το έργο της προσιτό σε όλους, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη και τον βαθμό εκπαίδευσης⁵².

Στο δεύτερο της βιβλίο *'Feminist Theory From Margin to Center'* (1984) (*'Φεμινιστική θεωρία από το περιθώριο στο επίκεντρο'*) κάνει λόγο για την έλλειψη

---

⁵⁰ Lorde, Audre. *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Berkeley: Crossing Press. ISBN 978-0895941411.

⁵¹ "Bell Hooks Biography - life, childhood, children, name, school, mother, young, book, information, born". www.notablebiographies.com.

⁵² Davis, Amanda. "bell hooks." *The Greenwood Encyclopedia of African American Literature*. Westport (Conn.): Greenwood press, 2005.

διαφορετικών φωνών στην φεμινιστική θεωρία, υποστηρίζοντας ότι αυτές οι φωνές έχουν περιθωριοποιηθεί και δηλώνει: «Το να είσαι στο περιθώριο είναι σαν να είσαι μέρος του συνόλου αλλά εκτός του κύριου σώματος⁵³». Χρησιμοποίησε το έργο της ως πλατφόρμα για να προσφέρει μια νέα φεμινιστική θεωρία που ενθάρρυνε την ιδέα της αδελφότητας, ωθούσε τις γυναίκες να αναγνωρίσουν τις μεταξύ τους διαφορές αλλά και να αποδέχονται η μια την άλλη. Υποστηρίζει επίσης ότι είναι πολύ σημαντική η συμμετοχή των ανδρών στο φεμινιστικό κίνημα καθώς για να υπάρξει κάποια αλλαγή. Επίσης το πολιτιστικό πλαίσιο της εξουσίας πρέπει να αναδιαρθρωθεί για να μην θεωρεί αναγκαία την καταπίεση των άλλων.⁵⁴

Το ποίημα της Maya Angelou 'And Still I rise' (1978) ('Και πάλι αναδύομαι') που συμπεριλήφθηκε στην ποιητική συλλογή με τον ίδιο τίτλο, έγινε ένα από τα πιο δοξασμένα ποιήματα της εποχής. Η ποιήτρια και συγγραφέας απευθύνεται στις απανταχού μαύρες γυναίκες και τις καλεί να σηκωθούν ξανά παρά τις δυσκολίες, τον ρατσισμό, τον σεξισμό, να πάνε κόντρα στα στερεότυπα που τις κρατάνε πίσω. Ο καθηγητής Αφρικανικών σπουδών R. B. Stepto έχει σχολιάσει την έντονη γυναικεία παρουσία που υπάρχει στο ποίημα, σημειώνοντας πως το «I» («εγώ») που χρησιμοποιείται κατά την έκταση του ποιήματος είναι προφανώς θηλυκό και μάλιστα «είναι μια γυναίκα ειλικρινής για την σεξουαλική χροιά του προσωπικού και κοινωνικού αγώνα»⁵⁵

Η Toni Morrison ξεκίνησε την καριέρα της σαν συντάκτης για τον εκδοτικό οίκο Random House και δύο χρόνια αργότερα έγινε η πρώτη Αφρο-αμερικανίδα αρχισυντάκτης. Εκμεταλλεύτηκε την θέση της για να φέρει στο προσκήνιο έργα Νιγηριανών συγγραφέων και έργα μεγάλων συγγραφέων του φεμινιστικού κινήματος όπως των Toni Cade Bambara, Gayl Jones, και Angela Davis, δίνοντας βήμα και έμπνευση σε μια νέα γενιά αφρο-αμερικανών συγγραφέων⁵⁶. Στο συγγραφικό της έργο παραθέτει τους αγώνες των γυναικών ως μητέρων και συζύγων για να δώσει στην γυναικεία κοινότητα έναν τρόπο ταύτισης και να δείξει την σημασία της

---

⁵³ hooks, bell (1984). *Feminist Theory : From Margin to Center*. London: Pluto Press. p. xvi. ISBN 978-0-89608-614-2.

⁵⁴ hooks, bell (1984). *Feminist Theory : From Margin to Center*. London: Pluto Press. p. 92. ISBN 978-0-89608-614-2.

⁵⁵ "Maya Angelou - Introduction" *Feminism in Literature* Ed. Jessica Bomarito, Jeffrey W. Hunter. Vol. 5. Gale Cengage 2005 eNotes.com 11 Jan, 2020 <http://www.enotes.com/topics/maya-angelou/critical-essays/angelou-maya-137937#critical-essays-angelou-maya-137937-introduction-2>

⁵⁶ "How Toni Morrison Fostered a Generation of Black Writers". *The New Yorker*. October 27, 2003. Retrieved May 1, 2017.

αλληλοϋποστήριξης που οφείλουν να δείξουν οι γυναίκες μεταξύ τους αντί να αφήνονται στα χέρια των αντρών.

Η Alice Walker εξέδωσε στις αρχές του 1980 δύο από τα πιο γνωστά βιβλία την καριέρας της και από τα πιο σημαντικά για το φεμινισμό. Το πρώτο ήταν το *'The color purple'* (1982) (*'Το πορφυρό χρώμα'*, εκδ. Λιβάνης, 1986), ένα μυθιστόρημα σε μορφή επιστολών που επικεντρώνεται στις ζωές των αфро – αμερικανίδων γυναικών στις νότιες πολιτείες των Η.Π.Α. και εξετάζει μεταξύ άλλων την δύναμη των γυναικείων σχέσεων, την διάρρηξη των παραδοσιακών ρόλων των δύο φύλλων και το πώς για τις γυναίκες υπάρχουν μόνο δυο επιλογές – είτε να αντισταθούν (πολλές φορές χωρίς επιτυχία) στις προσπάθειες των ανδρών για καταπίεση, είτε να υποταχτούν πλήρως και να καταπατηθούν. Ένα χρόνο μετά την έκδοση του το μυθιστόρημα κέρδισε το βραβείο Pulitzer.

Η Alice Walker όπως και η Toni Morrison χρησιμοποίησε την φήμη της ως συγγραφέα και το ήδη πιστό κοινό της για να υπερασπιστεί τα αιτήματα των γυναικών. Έχοντας πάρει ενεργό μέρος στον αγώνα για την ισότητα κατά την διάρκεια του Κινήματος των Πολιτικών Δικαιωμάτων (Civil Rights Movement), η αίσθηση υπερηφάνειας για αυτό είναι εμφανής στα έργα της. Υπάρχει πάντα η προσπάθεια ανύψωσης των γυναικών και της γυναικείας φωνής στα έργα της και αναγνωρίζεται η προσπάθεια της να καταστήσει ως κύρια πρόσωπα, ως πρωταγωνίστριες, τους αфро-αμερικανικούς γυναικείους χαρακτήρες που ένιωθε ότι έλειπαν από την αμερικάνικη λογοτεχνία⁵⁷.

Το δεύτερο κύμα στις μαύρες φεμινίστριες κλείνει με πολλές συγγραφείς σε πολλά διαφορετικά είδη λογοτεχνίας. Η Maya Angelou μαζί με τις Nikki Giovanni, Rosa Guy, Gayl Jones, June Jordan, Sonia Sanchez, Ntozake Shange, Joyce Carol Thomas και Margaret Walker Alexander έχουν περάσει πολλές φορές ανά τα χρόνια από την ποίηση, τις εκθέσεις, από τα μυθιστορήματα και όλες έχουν βραβευτεί πολλές φορές για τα έργα τους. Οι Terry McMillan, Gloria Naylor, και Ntozake Shange έχουν γράψει θεατρικά έργα και δημοφιλή μυθιστορήματα που έχουν να κάνουν με τις σχέσεις ανάμεσα στα δυο φύλλα. Γνωστότερες για τα ακαδημαϊκά τους συγγράμματα στους τομείς των γυναικείων σπουδών, των σπουδών ισότητας μεταξύ φυλών και φύλλων και την λογοτεχνική κριτική ήταν οι Patricia Hill Collins,

---

⁵⁷ Prasanta Kumar, P. (2014, 2 Ιουλίου). The Rise of Feminism and the Growth of Black American Women Literature IOSR Journal Of Humanities And Social Science 19, (7). Ανακτήθηκε 4 Σεπτεμβρίου, 2020, από www.iosrjournals.org.

Deborah E. Mc-Dowell, Trudier Harris, Jacqueline C. Jones, Paule Marshall, Nellie McKay, Valerie Smith, Hortense Spillers, Claudia Tate, και Gloria Wade-Gayles. Η συγγραφέας Octavia Butler έγραψε κυρίως λογοτεχνία του φανταστικού με γυναίκες πρωταγωνίστριες.⁵⁸

Δεκαετία του 1990: Το τρίτο κύμα

Οι αфро-αμερικανίδες φεμινίστριες του 1970 επικέντρωσαν την ενέργεια τους στην προσπάθεια να κερδίσουν την αναγνώριση των αфро-αμερικανικών κοινοτήτων. Υπάρχουν φανερές ομοιότητες ανάμεσα στις φεμινίστριες που γράφουν το 1970 και σε αυτές που γράφουν το 1990. Τα έργα του 1990 συνεχίζουν να αντιτίθεται στη ιδέα ότι ο αγώνας κατά της φυλετικής καταπίεσης πάει ενάντια στον αντιρατσιστικό αγώνα⁵⁹.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο η αρχή του τρίτου κύματος έγινε με αφορμή την δικαστική διαμάχη της αфро-αμερικανίδας Anita Hill και το επακόλουθο άρθρο της Rebecca Walker, με τίτλο *'I am the third wave'* (*'Είμαι το τρίτο κύμα'*), κόρη της αфро-αμερικανίδας συγγραφέα Alice Walker. Αυτός ο νέος φεμινισμός για τις ίδιες τις αфро-αμερικανίδες καταργεί τις στατικές ιδέες περί φεμινιστικής ταυτότητας και τις αντικαθιστά με τη πολυπλοκότητα της ταυτότητας που ενσαρκώνουν οι έγχρωμες γυναίκες⁶⁰. Όμως πολλές γυναίκες δεν ξεχνούν την συσχέτιση τους με το πρώτο και δεύτερο κύμα. Οι αфро-αμερικανίδες ειδικότερα είναι πολύ προσεκτικές στην απεικόνιση τους ως συνέχεια των προηγούμενων γενεών και δανείζονται πολλά στοιχεία από το θεωρητικό και λογοτεχνικό τους έργο. Ο φεμινισμός του τρίτου κύματος χρησιμοποιεί επίσης μια διαφορετική προσέγγιση για την αντιμετώπιση των γυναικών όλων των κοινωνικών στρωμάτων, αφού το κίνημα δεν επικεντρώνεται πλέον στη θεωρία ή τη λογοτεχνία για να υποστηρίξει το φεμινιστικό μήνυμα, αλλά επιλέγει να απομακρύνει τον φεμινισμό από τα

---

⁵⁸ Hankins, Rebecca. (2009). Uncovering Black Feminist Writers 1963–90. Reference & User Services Quarterly. 48. 270-286. 10.5860/rusq.48n3.270.

⁵⁹ Springer, K. (2002). Third Wave Black Feminism? Signs, 27(4), 1059-1082. doi:10.1086/339636

⁶⁰ Gilley, Jennifer. "Writings of the Third Wave: Young Feminists in Conversation." The Art Collector 44.3 (2005): 187-198. ProQuest Central. Web. 20 May. 2019.

ακαδημαϊκά και να επιστρέψουν στον ακτιβισμό⁶¹. Αυτή η εξέλιξη από την θεωρία στην πράξη φαίνεται αρκετά στην ποπ κουλτούρα αφού πολλές αфро-αμερικανίδες φεμινίστριες εισχωρούν στην hip hop κουλτούρα και την μουσική χωρίς αυτό να σημαίνει ότι χάθηκαν από την λογοτεχνία.

Η νέα χιλιετία ξεκινάει με την γνωστή πια bell hooks η οποία εκδίδει το *'Feminism is for Everybody: Passionate Politics'* (*'Ο φεμινισμός είναι για όλους'*) στο οποίο εκφράζει μια δημοφιλή θεωρία του φεμινισμού που έχει τις ρίζες της στην κοινή λογική και τη σοφία της εμπειρίας. Το όραμα της απευθύνεται σε όλους όσους είναι αφοσιωμένοι στην ισότητα, τον αμοιβαίο σεβασμό και τη δικαιοσύνη. Ξεκινώντας με την φράση «Με απλά λόγια, ο φεμινισμός είναι ένα κίνημα που θα τερματίσει το σεξισμό, τη σεξιστική εκμετάλλευση και την καταπίεση», το βιβλίο αυτό είναι σχεδιασμένο για να διαβάζεται από όλα τα φύλα, και να δίνει απάντηση τόσο στην ερώτηση «τι είναι ο φεμινισμός;» αλλά και ένα επιχείρημα για τη διαρκή σημασία του φεμινιστικού κινήματος σήμερα⁶².

Παρόμοια ήταν και η συλλογή ιστοριών του ριζοσπαστικού φεμινιστικού οργανισμού Incite! Women of Color Against Violence με τίτλο *'Color of Violence: The INCITE! Anthology'* (2006) (*'Το χρώμα της βίας'*) με ιστορίες από 32 συγγραφείς που μιλάνε για όλες τις μορφές βίας που αντιμετωπίζουν οι μη-λευκές γυναίκες. Ένα χρόνο πριν η Patricia Hill Collins έγραψε μία κριτική θεωρία για τον πως η φυλή, η τάξη, και το φύλο επηρεάζουν τις ζωές των αфро-αμερικανών με τίτλο *'Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism'* (2005) (*'Μαύρη σεξουαλική πολιτική: Αφρο-αμερικανοί, φύλλο και οι καινούργιος ρατσισμός'*).

Αξιοσημείωτα είναι και τα έργα δύο μη-λευκών γυναικών που είναι οι πιο δυνατές φωνές γυναικών από μουσουλμανικές χώρες. Το πρώτο είναι η αυτοβιογραφία της σε μορφή κόμικ της Marjane Satrapi με τίτλο *'Persepolis'* (2003) (*'Περσέπολις'*, εκδ. Ηλίβατον, 2006). Χωρισμένο σε δυο τόμους, με τον πρώτο τόμο να δείχνει τα παιδικά χρόνια της Satrapi στο Ιράν και τον δεύτερο την εφηβεία και τα σχολικά της χρόνια στην Βιέννη και την μετέπειτα επιστροφή της στην πατρίδα, το έργο, εκτός των άλλων, δείχνει και πως άλλαξαν οι ζωές των γυναικών στο Ιράν μετά την Ισλαμική Επανάσταση. Από την αρχή της ιστορίας είναι ξεκάθαρο ότι η οικογένεια της Satrapi είναι ιδιαίτερα προοδευτική και αυτό είναι που ωθεί και την

---

⁶¹ Gilley, Jennifer. "Writings of the Third Wave: Young Feminists in Conversation." *The Art Collector* 44.3 (2005): 187-198. ProQuest Central. Web. 20 May. 2019

⁶² Περίληψη από το οπισθόφυλλο

ίδια στο να σχηματίσει τις απόψεις της σχετικά με την κουλτούρα και την πολιτική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα της, ακόμη και να επαναστατήσει ενάντια στις αυστηρές ιδεολογίες της χώρας της⁶³. Αυτό που είναι επίσης ξεκάθαρο είναι η έντονη παρουσία των γυναικείων χαρακτήρων. Οι αντρικοί χαρακτήρες, όπως ο πατέρας και ο θεός της Satrapī, είναι πολύ καλά ανεπτυγμένοι αλλά οι γυναίκες είναι αυτές που βρίσκονται στον πυρήνα του μυθιστορήματος. Οι γυναίκες αυτές παρουσιάζονται με τις ατέλειες τους και η συγγραφέας δεν προσπαθεί να δοξάσει, να αποθαρρύνει ή να ενώσει τις γυναίκες, αντίθετα, δείχνει τις πολυπλοκότητες των σχέσεών τους και με αυτόν τον τρόπο, την ανθρωπιά τους. Ακόμα και στις συγκρούσεις μεταξύ των γυναικών σχετικά με την επιβολή του πέπλου (μπούρκα), η Satrapī διερευνά μόνο τον δικό της χαρακτήρα, δεν ισχυρίζεται ότι γνωρίζει τη νοοτροπία της «ιρανικής γυναίκας», δεν προσπαθεί να παρουσιάσει όλες τις απόψεις ή να εξηγήσει τις ενέργειες του καθενός παρά μόνο τις δικές της.

Το δεύτερο είναι γραμμένο από ένα από τα μεγαλύτερα πλέον πρόσωπα του φεμινισμού την Malala Yousafzai η οποία έγινε γνωστή για πρώτη φορά στον κόσμο το 2009 με το ιστολόγιο της στο οποίο κατέγραφε με λεπτομέρειες την ζωή της υπό την κατοχή των Ταλιμπάν και έστρεψε την προσοχή του κόσμου στο γεγονός ότι στο Πακιστάν μόνο το 40% των γυναικών άνω των 15 ξέρει να διαβάζει και να γράφει. Μετά την δημόσια αντίθεση της στο κλείσιμο των σχολείων για κορίτσια στο Πακιστάν, πυροβολήθηκε στο κεφάλι από τους Ταλιμπάν αλλά επέζησε, ως εκ θαύματος, και συνεχίζει μέχρι σήμερα να πολεμά για τα δικαιώματα των κοριτσιών. Τα γεγονότα αυτά και τον συνεχή αγώνα της για τα δικαιώματα της τα εξιστορεί και στην αυτοβιογραφία της *'I Am Malala: The Story of the Girl Who Stood Up for Education and Was Shot by the Taliban'* (2013) (*'Με λένε Μαλάλα'*, εκδ. Πατάκη, 2014).

Λίγους μήνες αργότερα η Νιγηριανή συγγραφέας Chimamanda Ngozi Adichie εξέδωσε ένα δοκίμιο με τίτλο *'We Should All Be Feminists'* (*'Ας είμαστε όλοι φεμινιστές'*, εκδ. Μεταίχμιο, 2017) την οποία αρχικά εκφώνησε στο συνέδριο TEDx talk το 2012. Στο μικρό αυτό βιβλίο η Adichie δίνει μια ερμηνεία του φεμινισμού που ανταποκρίνεται στα δεδομένα του 21ου αιώνα. Εξηγεί ότι η λέξη 'φεμινίστρια' δεν είναι προσβολή αλλά ένας χαρακτηρισμός που πρέπει να γίνετε αποδεκτή από όλους,

---

⁶³ Feminism in Persepolis: Examples & Quotes. (2016, October 13). Retrieved from <https://study.com/academy/lesson/feminism-in-persepolis-examples-quotes.html>

και ασκεί κριτική στον τρόπο με το οποίο έχει κατασκευαστεί ο ανδρισμός, αναγνωρίζοντας ότι η κοινωνία στο σύνολό της πρέπει να αλλάξει αν θέλουμε να φτάσουμε στην ισότητα. Το 2015 ανακοινώθηκε ότι αντίτυπα του βιβλίου θα μοιράζονταν σε όλους τους δεκαεξάχρονους μαθητές της Σουηδίας ώστε να ξεκινήσει έτσι μια συζήτηση για τον φεμινισμό και την ισότητα των δυο φύλων, με την ελπίδα ότι σύντομα με την βοήθεια των καθηγητών θα συμπεριληφθεί στα μαθήματα των σχολείων.

Η συγγραφέας Roxane Gay μέσα από την συλλογή δοκιμίων με τίτλο *'Bad Feminist'* (*'Κακή φεμινίστρια'*) δείχνει πως είναι να είσαι φεμινίστρια παρ' όλο που μερικές φορές αγαπάς πράγματα που πάνε κόντρα στην ιδεολογία του φεμινισμού. Επισημαίνει επίσης την ειρωνεία των γυναικών που ανταγωνίζονται τη σεξιστική ιδέα ότι πρέπει να είναι κάτι διαφορετικό από αυτό που είναι (πιο όμορφες, πιο ευχάριστες, πιο καλές μητέρες ή πιο καλές επαγγελματίες ή οτιδήποτε άλλο), αλλά ακόμα απαιτούν το τέλειο από τα φεμινιστικά τους είδωλα⁶⁴. Όπως έχει δηλώσει η ίδια η Gay σχετικά με το θέμα του βιβλίου «Νομίζω ότι υπάρχουν πολλοί κανόνες για τις γυναίκες. Έχουμε πολλές προσδοκίες και πολλούς κανόνες για τις γυναίκες. Έτσι περιμένουν από εμάς να ακολουθήσουμε μια ευθεία γραμμή και όταν δεν το κάνουμε, γίνετε χαμός. Και είναι πραγματικά απογοητευτικό το γεγονός ότι υπάρχει αυτό το διπλό στάνταρ όπου πρέπει, ως γυναίκες, να είμαστε τα πάντα για όλους και να κάνουμε ότι μας λένε και να κάνουμε ότι περιμένουν από εμάς να κάνουμε. Και δεν είναι υγιές και δεν είναι βιώσιμο. Κανείς δεν είναι τέλειος.»⁶⁵

---

⁶⁴Waldman, K. (2014, 5 Αυγούστου). It Is Good to Be a "Bad" Feminist. The Slate. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου, 2019, από: <https://slate.com/human-interest/2014/08/bad-feminist-by-roxane-gay-reviewed.html>.

⁶⁵ Duberman, A. (2014, 29 Αυγούστου). Roxane Gay Explains What It Means To Be A 'Bad Feminist'. HuffPost. Ανακτήθηκε 5 Ιουνίου, 2019, από: https://www.huffpost.com/entry/roxane-gay-bad-feminist_n_5737268?guccounter=2.

3. 'Η προδομένη γυναίκα' της Simone de Beauvoir: Φεμινιστική ανάλυση

Η Simone de Beauvoir, συγγραφέας, πολιτική ακτιβίστρια, βιογράφος και φιλόσοφος, γεννήθηκε το 1908 και έμεινε γνωστή ως η φεμινίστρια που άσκησε την μεγαλύτερη επιρροή στο κίνημα. Αν και η οικογένεια της έχασε όλη την περιουσία της κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, φοίτησε σε φημισμένο σχολείο και έπειτα συνέχισε τις σπουδές της στο πανεπιστήμιο της Σορβόνης όπου το 1929 γνώρισε τον Jean Paul Sartre. Την ίδια χρονιά ο Sartre της έκανε πρόταση γάμου την οποία απέρριψε και αποφάσισαν αντ' αυτού να κάνουν ένα σύμφωνο για δύο χρόνια. Το σύμφωνο αυτό συνέχισαν να το ανανεώνουν μέχρι τον θάνατο του Sartre αλλά χωρίς ποτέ να κάνουν οικογένεια και παιδιά.

Από το 1931 μέχρι το 1943 δίδαξε σε διάφορα σχολεία πριν αποφασίσει να στραφεί στην συγγραφή ως επάγγελμα. Το 1945 αυτή και ο Sartre ίδρυσαν και ανέλαβαν την σύνταξη του λογοτεχνικού περιοδικού 'Le Temps modernes' ('Οι

μοντέρνοι καιροί') το οποίο σταμάτησε να εκδίδεται μετά από 74 χρόνια κυκλοφορίας το 2019.

Το λογοτεχνικό της ντεμπούτο έγινε το 1943 με το μυθιστόρημα *'L'Invitée'* (*'Η καλεσμένη'*, εκδ. Γλάρος, 1979) βασισμένο στην σχέση της με τον Sartre και τις αδερφές Olga και Wanda Kosakiewicz και το πώς εξελίσσεται η σχέση ενός ζευγαριού όταν ξεκινούν ένα «ménage à trois».

Τα επόμενα μυθιστορήματα της ήταν το *'Le Sang des autres'* (1945) (*'Το αίμα των άλλων'*, εκδ. Γλάρος, 1978), *'Tous les hommes sont mortels'* (1946) (*'Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί'*, εκδ. Γλάρος, 1979), *'Les Mandarins'* (1954) (*'Οι Μανδαρίνοι'*, εκδ. Γλάρος, 1982) το οποίο απέσπασε το βραβείο Goncourt, *'Les Belles Images'* (1966) (*'Οι ωραίες εικόνες'*, εκδ. Γλάρος, 1978), *'La Femme Rompue'* (1967) (*'Προδομένη γυναίκα : διακριτική ηλικία'*, εκδ. Γλάρος, 1977), και το *'Quand Prime Le Spirituel'* (1979) (*'Όταν το πνεύμα κυριαρχεί'*, εκδ. Γλάρος, 1980) ένα από τα πρώτα της έργα που όμως είχε απορριφτεί από τους εκδοτικούς το 1937 όταν προσπάθησε να το πρωτοεκδόσει η συγγραφέας.

Η Simone de Beauvoir έγινε περισσότερο γνωστή για τα μη λογοτεχνικά της έργα όπως το *'Pour une morale de l'ambiguïté'* (1945) (*'Για μια ηθική της αμφισβήτησης'* εκδ. Γλάρος, 1984) στο οποίο αναλύει υπαρξιακές θεωρίες και ιδέες που πρωτοεμφανίστηκαν στο βιβλίο του Sartre *'L'Être et le néant'* (1943) κυρίως όμως για το έργο της που έθεσε τα θεμέλια του σύγχρονου φεμινισμού *'Le Deuxième Sexe'* (1949) (*'Το δεύτερο φύλο'* εκδ. Γλάρος, 1979).

Το *'Δεύτερο φύλο'* χωρισμένο σε δύο μέρη εξετάζει και ερευνά το πώς οι γυναίκες κατέληξαν να κατέχουν μια κατώτερη θέση στην κοινωνία. Το δεύτερο μέρος του εξετάζει την πραγματικότητα της ζωής των γυναικών μέσα στο σύγχρονο πλαίσιο που θέτει η de Beauvoir. Μέσα σε όλο το έργο η συγγραφέας υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει λόγος για την άδικη αντιμετώπιση των γυναικών ανά τους αιώνες, αλλά όπως καταλήγει τα πρότυπα φύλου είναι κάτι που έχει δημιουργηθεί και επιβληθεί επίτηδες από την κοινωνία. Το έργο ήταν και παραμένει ιδιαίτερα δημοφιλές και ένα από τα κυριότερα για τις φεμινίστριες κάθε εποχής.

Επίσης έγραψε και εξέδωσε πέντε απομνημονεύματα στα οποία εξετάζει την ζωή της με μια διανοούμενη ματιά: *'Mémoires d'une jeune fille rangée'* (1958) (*'Οι Αναμνήσεις Μιας Καθωσπρέπει Κόρης'*, εκδ. Γλάρος, 1990), *'La Force des choses'* (1963) (*'Η Δύναμη Της Ζωής'*, εκδ. Γλάρος, 1980), *'Une Mort très douce'* (1964) (*'Ένας Πολύ Γλυκός Θάνατος'*, εκδ. Γλάρος, 1979), *'La vieillesse'* (1970) (*'Τα*

Γηρατειά', εκδ. Γλάρος, 1980) , 'Tout Compte Fait' (1972) ('Όσα Είπαμε Κι Όσα Κάναμε', εκδ. Γλάρος, 1982) . Μετά τον θάνατο του Sartre το 1980 έγραψε το 'La Cérémonie des adieux, suivi de "Entretiens avec Jean-Paul Sartre : Août - Septembre 1974' ('Η Τελετή Του Αποχαιρετισμού', εκδ. Γλάρος, 1982) στο οποίο μιλάει για τα τελευταία χρόνια της ζωής του φιλόσοφου.⁶⁶

Καθ' όλη την διάρκεια της ζωής της η Simone de Beauvoir συνέχισε τον πολιτικό ακτιβισμό της υποστηρίζοντας τα δικαιώματα των γυναικών και νομοθεσίες που ενίσχυαν αυτά τα δικαιώματα ανά τον κόσμο και τάχθηκε ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ.

Πέθανε το 1986 σε ηλικία 78 ετών. Πολλές γνωστές φεμινίστριες μίλησαν για την επιρροή της στο κίνημα με την συγγραφέα και ακτιβίστρια Gloria Steinem να δηλώνει ότι «αν μπορούσαμε να δώσουμε τα εύσημα σε έναν άνθρωπο που ενέπνευσε το τωρινό διεθνές κίνημα των γυναικών αυτός θα ήταν η Simone de Beauvoir».

Το κείμενο της de Beauvoir που επιλέξαμε να αναλύσουμε είναι το 'La Femme Romprue' ('Η προδομένη γυναίκα') ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της γραφής της και του τρόπου σκέψης της. Κατά την αναζήτηση για βιβλιογραφία δεν μπόρεσα να εντοπίσω έργα που να εφαρμόζουν μια φεμινιστική ανάλυση στο συγκεκριμένο βιβλίο γι αυτό το λόγο η ανάλυση που θα κάνω θα βασιστεί στην φεμινιστική θεωρία που καθιέρωσε η ίδια η Simone de Beauvoir στο βιβλίο της 'Le Deuxième Sexe' (Το δεύτερο φύλο) και θα εξετάσω κατά πόσο οι θεωρίες της αντικατοπτρίζονται σε αυτό το βιβλίο και τους χαρακτήρες του.

Η Beauvoir ξεκινάει το 'Δεύτερο Φύλο' με μια παθιασμένη εξιστόρηση του τρόπου με τον οποίο οι γυναίκες δεν ήταν και συνεχίζουν να μην είναι ελεύθερες: «Η γυναίκα ανέκαθεν υπήρξε, αν όχι σκλάβος του άντρα, τουλάχιστον υποτελής του. Τα δύο φύλα δεν μοιράστηκαν ποτέ ισότιμα τον κόσμο. Ακόμη και σήμερα παρ' ότι η κατάσταση της διαρκώς βελτιώνεται, η γυναίκα βρίσκεται σε εξαιρετικά μειονεκτική θέση. [...] Ακόμη κι αν τα δικαιώματα της αναγνωρίζονται στη θεωρία, η πολύχρονη συνήθεια εμποδίζει την σαφή έκφραση τους στα ήθη. Από οικονομική πλευρά οι άντρες και οι γυναίκες αποτελούν σχεδόν δύο κάστες. Ακόμη και στις ίδιες συνθήκες οι πρώτοι κατέχουν πιο προνομιακές θέσεις, παίρνουν υψηλότερους μισθούς και έχουν περισσότερες πιθανότητες από τις νεοφερμένες ανταγωνίστριες τους να πετύχουν.» (σ.22)

---

⁶⁶ Moi, T. (2010, 11 Φεβρουαρίου). The Adulteress Wife. London Review of Books. 32, (3).

Μέσω αυτής της ανάλυση η Beauvoir εξηγεί τους κύριους λόγους της υποτέλειας και εξάρτησης των γυναικών από τους άντρες. Αυτή η ιδέα βρίσκει τη φιλοσοφική άρθρωσή της στην έννοια της γυναίκας ως "Άλλο". Όχι μόνο οι γυναίκες δεν είναι ελεύθερες με υλιστική έννοια, έχουν λιγότερους πόρους και λιγότερες ευκαιρίες από τους άνδρες, αλλά σε πιο καθολικό επίπεδο οι γυναίκες δεν είναι ελεύθερες επειδή εννοούνται ως το «Άλλο». Αυτό το υπαρξιακό «Άλλο», όπως υποστηρίζει η Beauvoir, ορίζει τη γενική κατάσταση της γυναίκας και βοηθά να εξηγήσει την υλική και κοινωνική της ελευθερία. Το να είσαι «Άλλο» σε αυτή την υπαρξιακή έννοια σημαίνει να είσαι το παθητικό αντικείμενο στο ενεργό υποκείμενο του άντρα.

Η Beauvoir καθιστά σαφές ότι ο άντρας ρίχνει την γυναίκα σε αυτή τη θέση, αλλά αναγνωρίζει επίσης ότι «ο άντρας που ορίζει τη γυναίκα ως το «Άλλο» θα βρει στο πρόσωπο της ένα πιστό συνεργό» (σ. 23). Η γυναίκα δηλαδή δεν απορρίπτει την θέση της ως «Άλλο», ως παθητικός και εξαρτώμενος ομολόγος του άντρα, αλλά μάλλον δέχεται και αγκαλιάζει αυτή τη θέση, πάρα το γεγονός ότι σε αυτή τη θέση ουσιαστικά της στερείται η ανθρώπινη υπόσταση και καταστέλλεται η ελευθερία της⁶⁷.

Με την ιστορία του *'La femme rompue'*, η οποία είναι γραμμένη σε μορφή ημερολογίου ενός διαστήματος έξι μηνών από την στιγμή που η πρωταγωνίστρια Μονίκ ανακαλύπτει την εξωσυζυγική σχέση του άντρα της μέχρι την επακόλουθη διάλυση του γάμου της, η Beauvoir προσπαθεί να εκθέσει την ευκολία με την οποία η πρωταγωνίστρια προσαρμόστηκε σε έναν παραδοσιακά υποδεέστερο ρόλο.⁶⁸

Η ίδια η Beauvoir αναφερόμενη στο συγκεκριμένο έργο, χαρακτήρισε την Μονίκ ως «θύμα της ζωής που έχει επιλέξει μια συζυγική εξάρτηση που την απογυμνώνει από όλη της την ύπαρξη ενώ ταυτόχρονα της αρνείται την οποιαδήποτε αγάπη.»⁶⁹. Περιγράφει επίσης το κίνητρο της να γράψει την ιστορία ως μια επιθυμία να δώσει λογοτεχνική έκφραση σε μια κατάσταση στην οποία πολλές γυναίκες – φίλες αλλά και γυναίκες που της έστελναν γράμματα – βρίσκονταν πολύ συχνά: «Παρά την ποικιλομορφία των χαρακτήρων και των συνθηκών τους, υπήρχαν σε όλες

⁶⁷ Knowles, C. (2019), Beauvoir on Women's Complicity in Their Own Unfreedom. *Hypatia*, 34: 242-265. doi:10.1111/hypa.12469

⁶⁸ Dow, Suzanne. "Simone De Beauvoir's 'La Femme Rompue': Reception and Deception." *The Modern Language Review*, vol. 100, no. 3, 2005, pp. 632–644. JSTOR, www.jstor.org/stable/3739117.

⁶⁹ Beauvoir, S. (1993). *All Said and Done: The Autobiography of Simone de Beauvoir*. χ.τ.: Paragon House Publishers.

τις ιστορίες τους ενδιαφέρουσες ομοιότητες: οι συμπεριφορές των συζύγων τους φαινόταν αντιφατικές και ανώμαλες, η αντίζηλοι ανάξιοι της αγάπης των συζύγων αυτών.»

Όταν γνωρίζουμε την Μονίκ στις πρώτες σελίδες του ημερολογίου της γνωρίζουμε μια γυναίκα που επιφανειακά φαίνεται ευχαριστημένη με την ζωή της. Έχοντας μεγαλώσει δύο κόρες με επιτυχία και στηρίζοντας το σύζυγο της και την καριέρα του από το σπίτι, η Μονίκ πληροί – σύμφωνα με την Beauvoir - όλους του ρόλους μιας *bourgeoise* γυναίκας: σύζυγος, μητέρα, διασκεδαστής. Η Μονίκ γράφει στις αρχές του ημερολογίου της ότι είναι έτοιμη να ζήσει πια και λίγο για τον εαυτό της και νιώθει την ελευθερία του να αποχωρίζεται για λίγο τον άντρα της, Μωρίς, και να μένει μόνη της «Η ελευθερία μου με κάνει είκοσι χρόνια νεώτερη» (σ.8).

Κάτω από αυτή τη λαχτάρα της για ελευθερία όμως κρύβεται ένα άγχος και μια κρίση ταυτότητας ενός ανθρώπου που έχει αφιερώσει όλη του τη ζωή στο να φροντίζει τους άλλους, ενός ανθρώπου του οποίου η προσωπικότητα βασίστηκε σε αυτό. Απορρίπτει εύκολα την πιθανότητα να βρει μια δουλειά για να περνάει τον χρόνο της και παραδέχεται ότι ένας από τους λόγους της άρνησης της είναι ότι «θα μου ήταν πολύ βαρύ να μην είμαι απόλυτα στην διάθεση των ανθρώπων που μ' έχουν ανάγκη» (σ. 11) και έτσι γυρνάει την πλάτη και την αρχική της επιθυμία να ζήσει για τον εαυτό της.⁷⁰

Η πρώτη της παραδοχή ότι κρύβεται από τον εαυτό της είναι όταν γράφει: «παράξενο πράγμα που είναι τα ημερολόγια: ότι αποσιωπούμε είναι πιο σημαντικό απ' ότι σημειώνουμε σ' αυτά» (σ. 14) Συνεχίζει σκεφτόμενη την αλλαγή της στάσης του Μωρίς απέναντι της μέσα στα χρόνια, για το πώς η αφοσίωση στην καριέρα του τον έχει αναισθητοποιήσει και καταλήγει να κατηγορεί τον εαυτό της και την δική της αφοσίωση στις κόρες τους για την απόσταση που δημιουργήθηκε μεταξύ τους: «Θαρρώ πως ασχολήθηκα πολύ με τις μικρές αυτά τα τελευταία χρόνια [...] δεν ήμουν τόσο ελεύθερη, τόσο διαθέσιμη όσο ήθελε ο Μωρίς. Θα έπρεπε να μου το πει αντί να πέσει με τα μούτρα στη δουλειά που τον χωρίζει τώρα από μένα» (σ.14)

Παράλληλα την θυμώνει η δική της αδράνεια και άδεια καθημερινότητα: «Πρέπει να βρω ένα τραπέζι για το λίβιγκ-ρούμ. Να περάσω να δω τη γριά παράλυτη του Μπανιολέ. Γιατί να συνεχίσω αυτό το ημερολόγιο αφού δεν έχω τίποτα να

---

⁷⁰ Mussett, S.M. (2017). The Failure of Female Identity in Simone de Beauvoir's Fiction. In *A Companion to Simone de Beauvoir* (eds L. Hengehold and N. Bauer). doi:10.1002/9781118795996.ch29

γράψω;» (σ. 24). Φαίνεται και μέσα από αυτό ότι είναι η προσωποποίηση της αντίληψης της Beauvois για την μητέρα στην σύγχρονη κοινωνία, την μητέρα που νιώθει κατώτερη από τον άντρα της, που δεν έχει κανένα στήριγμα στον κόσμο και το μέλλον. Όσο θεαματική και άνετη κι αν είναι η ζωή μιας γυναίκας ως συζύγου και μητέρας θα οδηγείτε πάντα στην ατέλεια και την βαθιά απογοήτευση. Η κατάσταση αυτή όμως δεν είναι το αποτέλεσμα του χαρακτήρα της Μονίκ και της κάθε γυναίκας στη θέση της αλλά, αντίθετα, ο χαρακτήρας της είναι αποτέλεσμα της υποταγής της.

Η υποταγή της φαίνεται και από τον τρόπο που αντιδρά στη ομολογία του Μωρίς ότι την απατά. Προσπαθεί να πείσει τον εαυτό της, γιατί αυτό πιστεύει ότι πρέπει να κάνει, ότι το γεγονός αυτό είναι κάτι φυσιολογικό: «Μου συνέβη. Είναι φυσιολογικό. [...] Ο Μωρίς μου είπε ψέματα, μάλιστα, κι αυτό είναι επίσης φυσιολογικό.» (σ.15).

Σύντομα η Μονίκ συνειδητοποιεί την καθολικότητα αυτού που της συμβαίνει: «Όλες οι γυναίκες νομίζουν πως είναι διαφορετικές. Όλες νομίζουν πως ορισμένα πράγματα δε μπορεί να τους συμβούν, κι όλες γελιούνται» (σ. 19). Σε αυτή τη καθολικότητα ακριβώς βασίστηκε και το έργο της Beauvois η οποία αν και γενικά απεχθανόταν τις προνομιούχες γυναίκες της υψηλής κοινωνίας που υποτάσσονταν πλήρως στους ρόλους της μητέρας, συζύγου, και νοικοκυράς, επίσης απόλυτα τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όλες οι γυναίκες που εκπαιδεύονται για να χωράν στο καλούπι αυτού του «Άλλου».

Εξαιτίας αυτής της καθολικότητας σε συνδυασμό με τις συμβουλές φίλων της και την προσπάθεια της να κανονικοποιήσει αυτή την κατάσταση, η Μονίκ αρχίζει να κάνει υποχωρήσεις και να θεωρεί τον εαυτό της παράλογο κάθε φορά που μαλώνει με τον Μωρίς: «Στο τέλος υποχώρησα. Αφού ακολουθώ μια στάση κατανόησης, συμφιλωτική, πρέπει να την κρατήσω.» (σ.24). Σε αυτό το σημείο όπως και σε πολλά άλλα κατά την διάρκεια της ιστορίας καταλαβαίνουμε ότι έχει φτάσει στο σημείο να είναι συνεργός στην καταπίεση της και την ενισχύει κρατώντας μια παθητική στάση «υπομονής» υποκύπτοντας στα θέλω του Μωρίς και παραμερίζοντας τα δικά της. Για άλλη μια φορά φαίνεται ότι έχει υποτάξει την προσωπικότητα της μέσα στην δική του – κάτι που είναι αποτέλεσμα της επί χρόνια καθημερινότητας της – και καταλαβαίνει πόσο μόνη είναι: «Οι επιθυμίες μου, τα ενδιαφέροντα μου είχαν ταυτιστεί με τα δικά του. Στις λίγες περιπτώσεις που του είχα πάει κόντρα, ήταν για χάρη του, για το καλό του. Τώρα που είχα χρέος να αντισταθώ δεν έχω αρκετή δύναμη να πάρω μέρος στη μάχη του [...] Είναι γεγονός πως είμαι ανυπεράσπιστη επειδή ποτέ δεν σκέφτηκα πως

είχα δικαιώματα» (σ. 32-33). Αν και θα μπορούσε μετά από αυτή την συνειδητοποίηση να προκαλέσει τον εαυτό της να αλλάξει, να πάρει κάποιες αποφάσεις όσον αφορά την ελευθερία της, αντ' αυτού πέφτει σε βαριά κατάθλιψη και μελαγχολία και δεν μπορεί να σκεφτεί τίποτα άλλο πέρα από την αντίζηλο της και τον χρόνο που ο Μωρίς περνάει μαζί της.

Η εικόνα που σχηματίζεται για τον Μωρίς κατά την ανάγνωση του κειμένου είναι αυτή ενός καταπιεστικού και χειριστικού άντρα . Σε κάθε συζήτηση και καυγά που γίνεται πάνω στο θέμα της απάτης του ρίχνει πάντα έμμεσα το φταίξιμο στη Μονίκ και παρουσιάζει τον εαυτό του σαν θύμα των τύψεων του και άξιο της λύπησης της. Στην πραγματικότητα βλέπουμε την ψυχολογική χειραγώγηση που υφίσταται η Μονίκ και την μόνιμη αλλοίωση των λεγόμενων της από τον Μωρίς: «Κάθε φορά που μιλάμε γι αυτό το λέει σκηνή (σ. 58) [...] Άκουσε, δεν εννοούσα όλα όσα έλεγα. Μονάχα είσαι πολύ άδικη και με κάνεις να γίνομαι κι εγώ άδικη (σ. 68) [...] Ύστερα με έπεισε ότι ήταν καυγάζ όμοιος με τόσους άλλους (σ. 72)».

Η Μονίκ πέφτει συνεχώς θύμα ενός ψυχολογικού πολέμου τον οποίο αρνείται ακόμη κι όταν καταλαβαίνει ότι συμβαίνει και όπως πάντα καταλήγει να κατηγορεί τον εαυτό της: «Είμαι αδέξια. Δεν κουμαντάρω τον εαυτό μου και λέω πράγματα που τον ερεθίζουν (σ. 58) [...] Με ξεγελούσε να αυτό ήταν αλήθεια (σ. 68) [...] Εφεύρε αυτά τα παράπονα για να δικαιολογήσει την απιστία του, γιατί αν ήταν δικό μου το λάθος εκείνος θα ήταν λιγότερο ένοχος (σ. 69) [...] Αλλά όχι και ευνουχισμένη γυναίκα, αυτό ήταν άδικο, μόνο που αρνιόμουν να προσποιηθώ ενθουσιασμό που δεν ένιωθα (σ. 73)». Η άρνηση της μαζί με την γενικότερη άποψη του περίγυρου και των φίλων της ενισχύει τις λανθασμένες απόψεις της για το τι πρέπει να είναι ένας σωστός και ιδεατός γάμος και μια σωστή και ιδεατή σύζυγος.

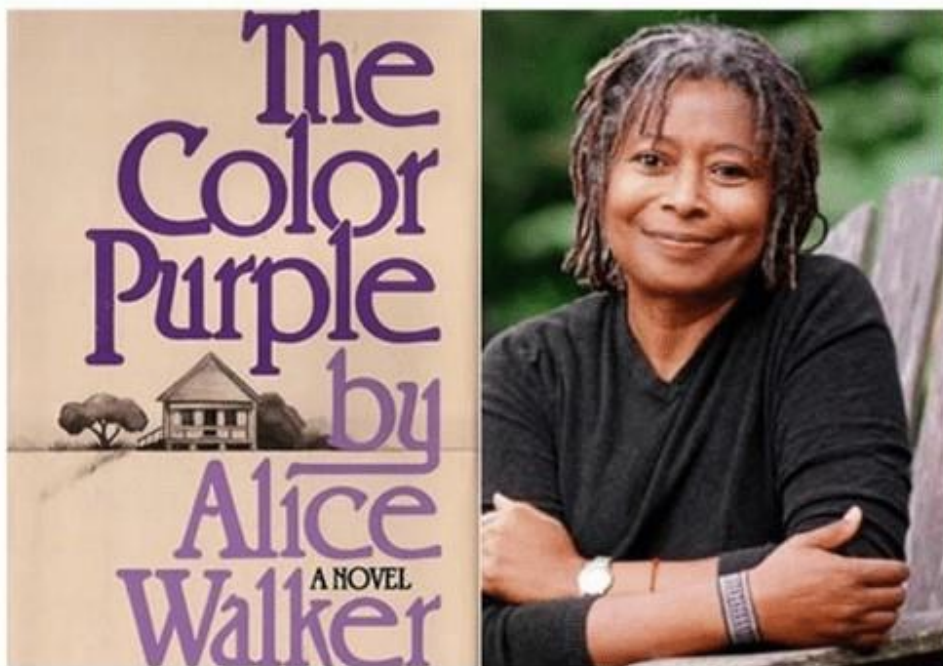
Όσο προχωράει ο καιρός και μαζί η σχέση του Μωρίς με την Νοελλί τόσο προχωράει και η ψυχολογική κατάρρευση της Μονίκ. Αρχίζει και βυθίζεται ολοένα και περισσότερο στην κατάθλιψη και την μιζέρια της: «Διάλεξα να πάω στον τάφο. Δεν ξέρω πια πότε είναι μέρα και πότε νύχτα. Όταν τα πράγματα είναι τόσο άσχημα, όταν αυτό γίνεται ανυπόφορο, κατεβάζω οινοπνεύματα, ηρεμιστικά ή υπνωτικά χάπια» (σ. 100). Παρ' όλα αυτά δεν περνάει καν από το μυαλό της η ιδέα να εγκαταλείψει τον γάμο της και τον Μωρίς αλλά κάθεται και υπομένει αυτή την δυστυχία: «- Πως θέλεις να ξεφύγεις από την κατάσταση αυτή, αφού δεν κάνεις τίποτα για να βοηθήσεις; - Από ποια κατάσταση να ξεφύγω; - Της κατάπτωσης. Θα έλεγε κανείς ότι σκόπιμα βουλιάζεις όλο και πιο βαθιά.» (σ. 115). Η άρνηση της να

ξεφύγει από αυτή τη ‘θηλυκότητα’ και τους μέχρι τώρα ρόλους της, και η δυσκολία της να θυσιάσει την ασφάλεια και την μέχρι πρότινος άνεση του γάμου της για την έννοια της ισότητας και της αξιοπρέπειας συνάδει με την άρνηση πολλών γυναικών που βρίσκονταν στην θέση της ή που ήταν δυστυχισμένες με τον γάμο τους αλλά επέλεξαν να δεχτούν τους ανεκπλήρωτους ρόλους της συζύγου και μητέρας με ότι και αν συνεπαγόταν αυτό.

Ωστόσο η Μονίκ κάνει την έκπληξη σε μια στιγμή πραγματικής ενδοσκόπησης και ανακαλύπτει ένα κομμάτι του εαυτού της. Αντί να συνεχίζει να ψάχνει ποια είναι μέσα στα μάτια του άντρα της, των παιδιών της και των επικριτικών φίλων της, αποφασίζει να διαβάσει το ημερολόγιο της: «Όσο για μένα, έχω χάσει το είδωλο μου. Δεν το κοιτάζα συχνά, μα υπήρχε εκεί στο βάθος, όπως το ζωγράφισε ο Μωρίς για μένα. Μια τίμια, έξυπνη «γνήσια» γυναίκα, χωρίς κακίες, υποχωρητική και σύγχρονα επιεικής, αισθηματική, με κατανόηση καλά πληροφορημένη για πράγματα και ανθρώπους, θερμά αφοσιωμένη σε κείνους που αγαπούσε, δημιουργώντας ευτυχία για κείνους. Μια όμορφη ζωή, καθαρή, γεμάτη, «αρμονική». Είναι σκοτεινά, δεν μπορώ να δω τον εαυτό μου πια. Και οι άλλοι τι βλέπουν; Ίσως κάτι αποκρουστικό.» (σ. 116). Η αποτυχία της Μονίκ να διαβάσει σωστά την κατάσταση στην οποία βρίσκετε και τα γεγονότα που εκτυλίσσονται γύρω της είναι κάτι που φαίνεται καθ’ όλη την διάρκεια του κειμένου. Το ημερολόγιο και η συγγραφή του αντί να της αποκαλύψει το αντικείμενο που δίνει νόημα στη ζωή της κατέληξε να αποσυναρμολογήσει τον ίδιο της το γάμο της.

Μετά από αυτή τη συνειδητοποίηση, εγκαταλείπει κάθε προσπάθεια να διατηρήσει κάποια ψευδαίσθηση ταυτότητας και επιτρέπει στον εαυτό της να γίνει μια «νεκρή γυναίκα» αν και καταλαβαίνει ότι θα πρέπει να συνεχίσει να ζει παρά την επιθυμία της για ακινησία: «Ξέρω όμως, ότι θα κουνηθώ. Η πόρτα θ’ ανοίξει ξανά και εγώ θα δω τι υπάρχει, τι υπάρχει πίσω από την πόρτα. Είναι το μέλλον. Η πόρτα προς το μέλλον θα ανοίξει [...] Φοβάμαι. Και τώρα δεν μπορώ να ζητήσω από κανένα βοήθεια. Φοβάμαι.» (σ. 129). Αν και δεν φαίνεται με την πρώτη ματιά, η δήλωση της Μονίκ είναι μια δήλωση ελπίδας. Το μέλλον της δεν το μαθαίνουμε ποτέ και είναι αβέβαιο, αλλά αυτό που γίνεται φανερό είναι ότι η Μονίκ αποφασίζει να συνεχίσει προς αυτό το μέλλον χωρίς ψευδαισθήσεις περί ταυτότητας και προς το είδος της ελευθερίας που έρχεται με αυτό. Το τέλος της δεν είναι ευτυχισμένο αλλά η κατάσταση της είναι πια ανοικτή με ότι συνεπάγεται αυτό.

4. ‘Το πορφυρό χρώμα’ της Alice Walker: Φεμινιστική ανάλυση

Όπως προαναφέρθηκε η αфро-αμερικανίδα Alice Walker χαρακτηρίστηκε ως μια από τις μεγαλύτερες φωνές της αфро-αμερικανικής σύγχρονης λογοτεχνίας. Γεννημένη το 1944 στην πολιτεία της Georgia της Αμερικής τα έργα της χαρακτηρίζονται από την διορατική αντιμετώπιση της αфро-αμερικανικής κουλτούρας. Αποφοίτησε το 1965 από το Sarah Lawrence College και έπειτα αναμείχτηκε με το Κίνημα των Πολιτικών Δικαιωμάτων (Civil Rights Movement). Ξεκίνησε να διδάσκει και να εκδίδει μικρές ιστορίες και εκθέσεις με την πρώτη της ποιητική συλλογή, *‘Once: Poems’* (*‘Κάποτε: ποιήματα’*), να εκδίδεται στο 1968 και το πρώτο της μυθιστόρημα το 1970 με τίτλο *‘The Third Life of Grange Copeland’* (*‘Η Τρίτη ζωή του Grange Copeland’*). Η δεύτερη ποιητική συλλογή της *‘Revolutionary Petunias and Other Poems’* (*‘Επαναστατικές λουλούδια και άλλα ποιήματα’*) και η πρώτη της συλλογή ιστοριών *‘In Love and Trouble: Stories of Black Woman’* (*‘Για τον έρωτα και τους μελάδες: Ιστορίες μιας μαύρης γυναίκας’*) εκδόθηκαν το 1973. Το 1976 ολοκλήρωσε ένα από τα γνωστότερα έργα της, *‘Meridian’* (*‘Μερίντιαν’*).

Το 1982 το βιβλίο της *'The color purple'* (*'Το πορφυρό χρώμα'*, εκδ. Λιβάνης, 1986) της χάρισε παγκόσμια αναγνωσιμότητα και το βραβείο Pulitzer Λογοτεχνίας και το National Book Award for Fiction 1983. Το 1985 το «Πορφυρό χρώμα» μεταφέρθηκε στην μεγάλη οθόνη με σκηνοθέτη τον Steven Spielberg και πρωταγωνίστριες την Whoopi Goldberg και την Oprah Winfrey. Η Oprah Winfrey είναι επίσης η παραγωγός του επώνυμου μούζικαλ που έκανε πρεμιέρα το 2004.

Τα μετέπειτα μυθιστορήματα της είναι το *'The Temple of My Familiar'* (*'Ο ναός του οικείου μου'*) (1989), *'Possessing the Secret of Joy'* (1992) (*'Κατέχοντας το μυστικό της απόλαυσης'*), *'By the Light of My Father's Smile'* (1998) (*'Υπό το φως του χαμόγελου του πατέρα μου'*), *'Now Is the Time to Open Your Heart'* (2005) (*'Αυτή είναι η στιγμή για να ανοίξεις την καρδιά σου'*). Πολλοί κριτικοί λογοτεχνίας παραπονέθηκαν ότι τα μυθιστορήματα αυτά χρησιμοποιούσαν αφηρημένες τεχνικές και κακογραμμένους χαρακτήρες, παρόλα αυτά η Walker συνέχισε να δέχεται εγκώμια για την προάσπιση της ισότητας των φύλων και των φυλών στα έργα της⁷¹.

Εξέδωσε μια συλλογή ιστοριών με τίτλο *'The Way Forward Is with a Broken Heart'* (2000) (*'Ο μόνος τρόπος να προχωρήσεις είναι με ραγισμένη καρδιά'*), και συνέχισε να εκδίδει ποιητικές συλλογές: *'Absolute Trust in the Goodness of the Earth'* (2003) (*'Η απόλυτη αλήθεια της καλοσύνης στη γη'*), *'A Poem Traveled Down My Arm'* (2003) (*'Ένα ποίημα ταξίδεψε στο χέρι μου'*), *'Hard Times Require Furious Dancing'* (2010) (*'Οι δύσκολες στιγμές απαιτούν τρελό χορό'*), *'Taking the Arrow Out of the Heart'* (2018) (*'Βγάζοντας το βέλος από την καρδιά'*).

Τα δοκίμια που έγραφε κατά καιρούς είναι συγκεντρωμένες σε τέσσερες συλλογές: *'In Search of Our Mother's Gardens: Womanist Prose'* (1983) (*'Αναζητώντας τους κήπους των μητέρων μας'*), *'Sent by Earth: A Message from the Grandmother Spirit After the Bombing of the World Trade Center and Pentagon'* (*'Σταλμένο από την γη: ένα μήνυμα από το πνεύμα της γιαγιάς μετά τον βομβαρδισμό των Δίδυμων Πύργων και του Πενταγώνου'*) (2001), *'We Are the Ones We Have Been Waiting For'* (2006) (*'Περιμέναμε για τους εαυτούς μας'*), και *'The Cushion in the Road: Meditation and Wandering as the Whole World Awakens to Being in Harm's Way'* (2013) (*'Το μαξιλάρι στο δρόμο'*).

---

⁷¹ Encyclopaedia, Britannica. (2019, 13 Σεπτεμβρίου). Alice Walker. Δημοσιεύτηκε στο <https://www.britannica.com/biography/Alice-Walker>.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της τα έργα της έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από 24 γλώσσες και έχουν πουληθεί περισσότερα από 15 εκατομμύρια αντίτυπα.

Σε αυτή την εργασία επιλέξαμε να επικεντρωθούμε και να αναλύσουμε το μυθιστόρημα της Walker με τίτλο «Το πορφυρό χρώμα» διότι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του φεμινισμού τον οποίο πρέσβευε η Alice Walker μέσα από τα γραπτά της και τον ακτιβισμό της. Μέσα από τους γυναικείους χαρακτήρες αυτού του μυθιστορήματος της Walker φαίνονται πολύ ξεκάθαρα τα δικά της φεμινιστικά πιστεύω αλλά και η θεωρία του Womanism που η ίδια ανέπτυξε στην προσπάθειά της να απομακρυνθεί από την λέξη «φεμινισμός» η οποία συνδέθηκε κατά κύριο λόγο με τον φεμινισμό των λευκών γυναικών της μεσαίας τάξης. Πίστευε πως η λέξη «Womanism» εκφράζει περισσότερο τον ρατσισμό και τον σεξισμό που δέχονται οι μαύρες γυναίκες αλλά και ότι αυτή τη λέξη φέρνει στο μυαλό όσων την ακούν την δύναμη, το θάρρος και το πάθος των μαύρων γυναικών και ότι αποπνέει το σεβασμό που τους αξίζει. Το βιβλίο γνώρισε τόσο μεγάλη επιτυχία λόγω του ρεαλιστικού τρόπου με τον οποίο η συγγραφέας δείχνει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια μαύρη γυναίκα σε μια πατριαρχική - και κατά βάση λευκή - κοινωνία.

Το μυθιστόρημα που θα αναλύσουμε είναι επιστολικό, αποτελείται δηλαδή από τα γράμματα που γραφεί η πρωταγωνίστρια Celie πρώτα στον Θεό και έπειτα στην αδερφή της Nettie. Τα γράμματα αυτά γίνονται ο μοναδικός τρόπος για να εκφράσει τα συναισθήματα της η Celie και για να καταλάβει την ψυχοσύνθεση της ο αναγνώστης.

Από την αρχή του βιβλίου γνωρίζουμε την Celie σε μικρή ηλικία και την βλέπουμε να βιαζεται κατ' εξακολούθηση από τον πατριό της, κατά τα διαστήματα της απουσίας της μητέρας της, ο οποίος την προειδοποιεί «Να μην πεί ποτέ τίποτα σε κανένα πέρα από τον Θεό». Εξαιτίας του βιασμού μένει δύο φορές έγκυος πριν την ηλικία των δεκατεσσάρων αλλά τα παιδιά της δίνονται για υιοθεσία πριν προλάβει να τα δει.

Έτσι τα πρώτα της γράμματα ξεκινάνε με το επιφώνημα «Αγαπητέ Θεέ». Απευθύνεται στο Θεό σε μία προσπάθεια θεραπείας, σε μια προσπάθεια να απαλλαγεί από την μοναξιά της και για να βεβαιωθεί η ίδια ότι υπάρχει ένα ανώτερο Θείο σχέδιο

που να εξηγεί την μίζερη ζωή της⁷². Αυτή τη στιγμή στη ζωή της ο Θεός είναι η μόνη της συντροφιά, το μόνο που νιώθει ότι της έχει απομείνει, και με τον μόνο που μπορεί να μοιραστεί την μεγάλη της ντροπή, αυτό που δεν μπορεί να μοιραστεί με κανέναν άλλο.

Με τον θάνατο της μητέρας της ο πατριός της αλλάζει στάση απέναντι στην Celie αποκαλώντας την μοχθηρή και ότι θέλει να κάνει κακό, οπότε και αποφασίζει να την ξεφορτωθεί (σ. 16) και να την παντρέψει με έναν μεγαλύτερο άντρα, χήρο, με τρία παιδιά το οποίο προειδοποιεί ότι η Celie δεν είναι πια φρέσκια αλλά χαλασμένη «Δεν είναι από πρώτο χέρι όμως... την έχουν πειράξει. Δύο φορές.» (σ. 14) και ότι λέει ψέματα (σ.16).

Σχεδόν από την αρχή ακόμα του βιβλίου γίνεται φανερός ο τρόπος με τον οποίο προσπαθούν οι άντρες να ελέγξουν τα σώματα των μαύρων γυναικών και το πώς σεξουαλικοποιούν τα σώματα των νεαρών γυναικών. Ο τρόπος με τον οποίο ο πατριός της Celie ουσιαστικά την πουλάει στον Albert, χαρακτηρίζοντας την άσχημη αλλά δουλευταρού (σ.16), μιλάνε για αυτήν σαν να είναι ιδιοκτησία τους και συγκρίνουν την εξωτερική της εμφάνιση με αυτή της αδερφής της, Nettie⁷³.

Ο μόνος σκοπός του νέου της συζύγου, Albert, είναι να έχει μια γυναίκα που θα φροντίζει τα παιδιά του, το σπίτι, και θα τον ικανοποιεί σεξουαλικά. Αυτό όμως δεν τον σταματάει από το να κακοποιεί την Celie και να της συμπεριφέρεται σαν να μην είναι άνθρωπος επειδή είναι γυναίκα του (σ. 30). Αυτή με την σειρά της δέχεται την κακοποίηση όπως έχει μάθει μέχρι τώρα στην ζωή της και νιώθει να μεταμορφώνεται σε ξύλο: «Το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να μην κλαίω. Λέω στον εαυτό μου, Σέλι είσαι δέντρο» (σ. 31).

Η παρηγοριά της για ένα διάστημα είναι η αδερφή της η Nettie η οποία το σκάει από το σπίτι για να ξεφύγει από τον πατριό τους και έρχεται να μείνει στο σπίτι του Albert. Όσο κι αν χαίρεται για αυτό το γεγονός η Celie δεν μπορεί να παραβλέψει τα βλέμματα του Albert προς την αδερφή της και φοβούμενη για την ασφάλεια της, την παρακινεί να φύγει, παρακαλώντας την να της στέλνει γράμματα. Η Nettie απαντάει «Μόνο ο θάνατος θα με εμποδίσει [από το να σου γράψω]» (σ. 26) αλλά δεν της γράφει ποτέ και η Celie πιστεύει ότι πέθανε.

---

⁷² Dieke, Ikenna (1999). *Critical Essays on Alice Walker*. Westport: Greenwood Press

⁷³ IIsik, D. (2017). *Feminism in Late 20th Century American Literature: Black Feminism in Alice Walker's The Color Purple*. Μη εκδεδομένη διδακτορική διατριβή, Radboud Universiteit, Nijmegen, Netherlands.

Η πρώτη γυναίκα που είπε στην Celie να υπερασπιστεί τον εαυτό της απέναντι στους άντρες είναι η Sofia, η γυναίκα που παντρεύεται ο μεγάλος γιός του Harpo, ο Harpo. Για πρώτη φορά στην ζωή της η Celie γνωρίζει μια γυναίκα που ορθώνει το ανάστημα της απέναντι στις επιθέσεις και άντρα και πεθερού της και την θαυμάζει για αυτό. Σαν απλός παρατηρητής βλέπει τη Sofia σαν μια δυνατή γυναίκα πνευματικά και σωματικά: «...Είναι ψηλό, δυνατό κορίτσι. Τα μπράτσα της έχουν ποντίκια. Το ίδιο και τα πόδια της. Σηκώνει το μωρό σα φτερό... Νιώθουμε την παρουσία και την ζωντάνια της παντού. Είναι γερή» (σ.42), αλλά ταυτόχρονα φοβάται για την ζωή της και αρνείται να ακολουθήσει το παραδειγμά της και να εναντιωθεί στον σύζυγο της. Οι εμπειρίες της Celie από τους άντρες είναι εμπειρίες γεμάτες βία και κακοποίηση. Η ίδια λέει ότι ο άντρας της, ο μέχρι τώρα ανώνυμο Albert, την διατάζει να κάνει τα πάντα ακόμη και τα πιο απλά πράγματα αφού αυτή είναι η θέση της ως γυναίκας, και πιστεύει ότι ο άντρας πρέπει πάντα να έχει το πάνω χέρι στη σχέση και να το επιβάλει με τη βία: «Λοιπόν πως περιμένεις να βάλει μυαλό; Οι γυναίκες είναι σαν τα παιδιά πρέπει να τους δώσεις να καταλάβουν ποιος έχει το πάνω χέρι. Και ο καλύτερος τρόπος να το καταλάβουν είναι ένα γερό μπερντάκι ξύλο» (σ. 43).

Η οπτική της είναι τόσο διαστρεβλωμένη πάνω σε αυτό το θέμα που συμβουλεύει τον Harpo να ακολουθήσει το παράδειγμα του πατέρα του και να δείξει στη γυναίκα του ότι έχει την εξουσία, να την κάνει να τον υπακούει όπως υπακούει η Celie τον πατέρα του προδίδοντας έτσι την εμπιστοσύνη της Sofia.

Ο μέχρι τότε γάμος του Harpo και της Sofia φαίνεται να περιέχει πολλά παραδείγματα αναστρεφόμενων ρόλων των φύλων, αφού η Sofia προτιμάει τις δουλειές εκτός σπιτιού που θεωρούνται στερεοτυπικά αντρικές, ενώ ο Harpo προτιμά τις δουλειές του σπιτιού που θεωρούνται κατεξοχήν γυναικείες. Όσο περίεργο και αν είναι αυτό όμως για την εποχή και οι δύο τους αισθάνονται άνετα με αυτούς τους ρόλους που έχουν επιλέξει μέσα στο γάμο τους, και αν δεν έμπαινε στην μέση η πίεση που ένιωθε ο Harpo από τον περίγυρο του για να ελέγξει την γυναίκα του και να έχει το πάνω χέρι στη σχέση τους, οι ρόλοι θα συνέχιζαν να είναι αυτοί⁷⁴.

Όταν η Sofia απαντάει στην βία του Harpo με βία η Celie παραδέχεται ότι «Το είπα γιατί είμαι βλάκας... Το είπα γιατί σε ζηλεύω. Το είπα γιατί εσύ κάνεις αυτό που δεν μπορώ να κάνω εγώ... Πολεμάς» (σ. 47). Η Sofia από την μεριά της έπρεπε

---

⁷⁴ IIsik, D. (2017). *Feminism in Late 20th Century American Literature: Black Feminism in Alice Walker's The Color Purple*. Μη εκδεδομένη διδακτορική διατριβή, Radboud Universiteit, Nijmegen, Netherlands.

να πάντα να υπερασπιστεί τον εαυτό της απέναντι στους άντρες της οικογένειάς της και πιστεύει ότι καμία γυναίκα δεν είναι ασφαλής εκεί που υπάρχουν άντρες γι αυτό και θα συνεχίσει να υπερασπίζεται τον εαυτό της με τον ίδιο τρόπο: «Λέει όλη μου τη ζωή πολεμούσα. Πολεμούσα το μπαμπά μου. Πολεμούσα τα αδέρφια μου. Πολεμούσα τα ξαδέρφια και τους θείους μου. Ένα κορίτσι δεν είναι ασφαλές σε μία οικογένεια με πολλούς άντρες. Όμως ποτέ δεν σκέφτηκα ότι θα έπρεπε να πολεμάω και στο ίδιο μου το σπίτι. Τον αγαπώ τον Χάρπο. Ο Θεός ξέρει πόσο τον αγαπώ. Όμως καλύτερα να τον σκοτώσω παρά να τον αφήσω να με δαίρει» (σ. 47). Στα μάτια της ο Harpo δεν θέλει σύζυγο αλλά σκύλο. Εγκαταλείποντας εν τέλει τον Harpo η Sofia ξεφεύγει από την πεπατημένη και από αυτό που περιμένει ο περίγυρος της από μια γυναίκα.

Μετά από καιρό και ο Harpo και η Sofia θα βρουν καινούργιους συντρόφους. Ο Harpo παντρεύεται μια νέα γυναίκα την οποία προσπαθήσει από την αρχή να κρατήσει υποταγμένη, αρνούμενος ακόμα και να την φωνάζει με το αληθινό της όνομα 'Ποιό είναι το πραγματικό σου όνομα; τη ρωτάω. Μου λέει, Μαίρη Άγκνες. Να πεις στο Χάρπο να σε λέει με το πραγματικό σου όνομα, της λέω' (σ. 95). Ο Harpo την αποκαλεί Squeak και της φέρεται όπως ήθελε να φέρεται και στην προηγούμενη γυναίκα του, τη Sofia, προσπαθώντας να την κάνει να σιωπήσει ακόμα και όταν αυτή γελάει.

Στην ζωή της Celie έχει μπει ένας από τους κεντρικούς και κυριότερους χαρακτήρες του βιβλίου η Shug Avery. Η Shug Avery υπάρχει από την αρχή του βιβλίου σαν μια φανταχτερή τραγουδίστρια της τζαζ και ερωμένη του Albert για την οποία γίνεται λόγος κατά την γνωριμία του με την Celie.

Η Shug παρουσιάζεται σαν μια γυναίκα που όλοι οι άντρες θέλουν και όλες οι γυναίκες μισούν, μια γυναίκα που αψηφάει τις κοινωνικές συμβάσεις και γι αυτό το λόγο καταπιέζεται από την κοινωνία. Η Shug Avery θεωρείται ανήθικη και αισχρή γυναίκα από την υπόλοιπη κοινότητα λόγω της απελευθερωμένης σεξουαλικότητας της, έχει σχέσεις με πολλούς άντρες, και υπονοείτε ότι η αρρώστια της οφείλεται σε αυτές ακριβώς της σχέσεις, πρόκειται δηλαδή για σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα.

Αυτό που είναι ασυνήθιστο δεδομένης της εποχής στην οποία τοποθετείται η υπόθεση του βιβλίου, είναι η επιτυχία της Shug Avery. Η Shug είναι μια πλούσια και επιτυχημένη αфро-αμερικανή τραγουδίστρια και δικό της σπίτι και αυτοκίνητο. Ο χαρακτήρας της κατά πάσα πιθανότητα βασίστηκε σε διάφορες γνωστές Αφρο-

Αμερικανίδες που γνώρισαν τεράστιες επιτυχίες στο τραγούδι τις δεκαετίες του 1920-1930 αλλά αυτό που κάνει εντύπωση είναι το γεγονός ότι το δέρμα της Shug περιγράφεται σαν πάρα πολύ σκούρο το οποίο πάντα συνδεόταν με τα κατώτερα στρώματα της Αφρο-Αμερικάνικης κοινότητας, αλλά στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται να είναι αυτό που την κάνει να καταβάλει ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια ώστε να μείνει στο μυαλό όσων γνωρίζει⁷⁵.

Η ομοιότητα στο χρώμα του δέρματος είναι ένας ακόμη λόγος που η Celie την θαυμάζει τόσο και επιζητάει αρχικά την έγκριση της. Πάρα το κακό ξεκίνημα της σχέσης τους - την πρώτη φορά που γνωρίστηκαν η Shug αναφώνησε «Είναι αλήθεια άσχημη» (σ. 54) και τον πρώτο καιρό της φερόταν άσχημα - η Celie την βλέπει σαν είδωλο αφού είναι μια γυναίκα ελεύθερη και με πολλούς θαυμαστές, που δεν ζει σαν σκλάβια όπως η Celie.

Με τον καιρό και καθώς η Celie συνεχίζει να συμπαραστέκεται και να βοηθά την Shug κατά την ανάρρωση της, η δεύτερη μαλακώνει και οι δυο τους έρχονται πιο κοντά. Η Shug βοηθάει την Celie να απελευθερωθεί, ως άνθρωπος αλλά και σεξουαλικά αφού μέχρι τότε μια σεξουαλική σχέση ήταν για την Celie κάτι που δεν είχε καμία σχέση με την αγάπη ή το πάθος. Τα μέχρι τότε βιώματα της αυτό της έδειχναν αφού έτσι κι αλλιώς βιάζονταν κατά εξακολούθηση από τον πατριό της και η σχέση της με τον Albert δεν ήταν πολύ διαφορετική. Η ίδια αναφέρει ότι «Τις πιο πολλές φορές κάνω πως δεν είμαι εκεί. Δεν έχει καμία διαφορά γι αυτόν. Δεν με ρωτάει ποτέ πως νιώθω, τίποτα. Κάνει μόνο την δουλειά του, κατεβαίνει, τον παίρνει ο ύπνος[...]. Κάνει τη δουλειά του, λέει. Κάνει τη δουλειά του. Έλα τώρα, Μις Celie. Το λες σαν να πηγαίνει στην τουαλέτα πάνω σου. Έτσι το νιώθω, της λέω» (σ. 86). Μέσα από την σχέση της με την Shug μαθαίνει να αποδέχεται το σώμα της και την σεξουαλικότητα της και σιγά σιγά καταλαβαίνει ότι αξίζει σεβασμό και αρνείται να υποταχθεί στην καταπίεση του Albert⁷⁶. Έχοντας περάσει όλη της τη ζωή ακούγοντας να την περιγράφουν ως άσχημη και άχρηστη η χαμηλή αυτοεκτίμηση της την εμπόδιζε από το να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Όσο προχωρούσε η σχέση της με την Shug η αυτοπεποίθηση της άρχισε να ανεβαίνει καθώς ένιωθε επιτέλους ότι την

---

⁷⁵ . ([χ.χ.]). Crossref-it. Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2020, από <https://crossref-it.info/textguide/the-color-purple/42/3278>.

⁷⁶Costa, L. ([χ.χ.]). The Importance of Shug Avery in Celie's life in Alice Walker's The Color Purple. Διδακτορική διατριβή. [χ.τ.]: [χ.ε.].

αγαπάει κάποιος και ότι αγαπάει κάποιον, τον πρώτο άνθρωπο που αγάπησε μετά την αδερφή της τη Nettie.

Από την μεριά της η Shug Avery μέσα από αυτή τη σχέση κατάφερε να διώξει από μέσα της τον ρόλο που της είχαν αποδώσει, αυτόν της ξεδιάντροπης και της πόρνης. Σε αυτή τη σχέση της επιτρέπεται να είναι ο εαυτός της, μια τρυφερή και αξιαγάπητη γυναίκα. Όταν η Celie αφηγείται την τραγικότητα του παρελθόντος της για πρώτη φορά στη ζωή της, η Shug την παρηγορεί. Η Shug αναγνωρίζει ότι ούσα το πρώτο άτομο που ρωτάει την Celie για το παρελθόν της, δείχνει πόσο βαθιά νοιάζεται για αυτήν. Αν και η σχέση των δύο γυναικών δεν είναι το κύριο θέμα του βιβλίου, η απλή πράξη της Shug να δείξει αγάπη στην Celie αρχίζει να διορθώνει την αυτοεκτίμηση της Celie και δείχνει την ικανότητα και θέληση της Shug να αγαπήσει έναν τόσο βαθιά πληγωμένο άνθρωπο όχι μόνο φιλικά αλλά και ερωτικά.

Σύντομα η Shug έχοντας αναρρώσει πλήρως αποφασίζει να φύγει και να συνεχίσει την καριέρα της, αναβάλλει όμως την αναχώρηση και την συνέχεια της καριέρας της προκειμένου να βεβαιωθεί ότι δεν θα υποφέρει η φίλη της στα χέρια του Albert πιέζοντας τον να σταματήσει να την κακοποιεί⁷⁷.

Η εικόνα του αμερικανικού ρατσισμού που επιβάλλει τον διαχωρισμό ανάμεσα στις λευκές και μαύρες γυναίκες καταλήγοντας να διαφοροποιεί εντελώς τις αфро-αμερικανίδες από τις λευκές γυναίκες έρχεται σε πλήρη αντίθεση και τις γυναικείες φιλίες που έχουν δημιουργηθεί μέχρι τώρα. Όταν η γυναίκα του δημάρχου της πόλης προσβάλει την Sofia και τα παιδιά της και ο ίδιος ο δήμαρχος την χαστουκίζει, η Sofia προσπαθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό της απέναντι σε αυτή την επίθεση και καταλήγει να δέχεται φρικτή κακοποίηση από την αστυνομία και να καταδικάζεται σε δώδεκα χρόνια φυλάκιση. Η Squeak επιλέγει να φροντίσει τα παιδιά της Sofia όσο αυτή βρίσκεται στη φυλακή και εν τέλει θυσιάζει τον εαυτό της για την αποφυλάκιση της Sofia αφού βιάζεται από τον αρχηγό της αστυνομίας και θείο της για να το πετύχει «Μου έβγαλε το καπέλο. Μου είπε να ξεκουμπώσω το φουστάνι μου [...] είπε πως αν ήταν θεός μου δεν θα μου το έκανε αυτό. Ότι θα ήταν αμαρτία. Όμως αυτό είναι μόνο μια μικρή λαγνεία. Όλοι αμαρτάνουν έτσι.» (σ. 106) Αυτά τα γεγονότα φέρνουν πιο κοντά τις δύο γυναίκες και δίνουν στην Squeak την δύναμη να ορθώσει το ανάστημά της απέναντι στον άντρα της και να απελευθερωθεί ξεκινώντας να τραγουδάει μαζί με την Shug Avery.

---

⁷⁷ The Best Notes. "Character Analysis" The Best Notes. n.p., n.d. Web.

Η Sofia αποφυλακίζεται με τον όρο ότι θα εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής της δουλεύοντας ως υπηρέτρια για τους ανθρώπους που την έφεραν σε αυτήν την θέση εξ αρχής: τον δήμαρχο και την γυναίκα του. Πριν από αυτή την επίθεση η Sofia ήταν περήφανη και δυναμική, μια αδιαμφισβήτητη δύναμη. Οι πράξεις του δημάρχου το άλλαξαν αυτό, η επίθεση επηρέασε την Sofia όχι μόνο σωματικά και πνευματικά και ψυχολογικά, ειδικά όταν η γυναίκα του συνεχίζει την κακοποίηση της λεκτικά.

Η Shug επιστρέφει κάποιο διάστημα μετά, αυτή τη φορά παντρεμένη και μαζί της επιστρέφει στο προσκήνιο και η Nettie, η αδερφή της Celie η οποία θεωρούνταν νεκρή αφού είχε χαθεί κάθε επικοινωνία μεταξύ τους. Η Shug βοηθάει την Celie να βρει τα γράμματα της αδερφής της, γραμμένα σε μια περίοδο τριάντα χρόνων, που κρατούσε κρυμμένα ο Albert για χρόνια και από αυτά μαθαίνει ότι η αδερφή της είναι ζωντανή και βρίσκεται στην Αφρική με μια ιεραποστολική ομάδα.

Μετά από αυτή την ανακάλυψη η αλλαγή στην συμπεριφορά της Celie είναι γρήγορη και εμφανής. Αρχίζει και συνειδητοποιεί την κατάσταση στην οποία βρίσκετε η ζωή της και ξεκινά να επαναστατεί ακόμα και απέναντι στο Θεό τον οποίο κατηγορεί για τα βάσανα της και για τα κρυμμένα γράμματα της αδερφής της. Η αλλαγή αυτή στην ωριμότητα της γίνεται αντιληπτή από την αλλαγή του ονόματος του παραλήπτη στα γράμματα της. Η Celie δεν γράφει πια στο Θεό. Γράφει στην αδερφή της⁷⁸ «Αγαπημένη μου Nettie. Δεν γράφω πια στο Θεό, γράφω σε σένα.[...] Κι άλλωστε , της λέω, ο Θεός που προσευχόμουνα κι έγγραφα είναι άντρας. Και φέρεται ακριβώς σαν όλους τους άλλους άντρες που ξέρω. Ακαμάτης, ξεχασιάρης και βρομιάρης. Μου λέει, Μις Celie καλύτερα να σωπάσεις. Ο Θεός μπορεί να σ' ακούσει. Άσ' τον να μ' ακούσει, της λέω. Αν άκουγε ποτέ τις φτωχές έγχρωμες γυναίκες ο κόσμος θα ήταν διαφορετικός, αυτό σου λέω εγώ» (σ. 204).

Οι επαναστάσεις της συνεχίζονται. Με προτροπή της Shug η Celie αρχίζει να φοράει παντελόνια και αποφασίζει να αντιμετωπίσει τον πατριό της, δύο πράγματα που την τοποθετούν πιο κοντά στην απελευθέρωση της από την καταπίεση των αντρών που την περιβάλλουν. Κατά την διάρκεια όλων αυτών των γεγονότων η Celie και η Shug ερωτεύονται η μία την άλλη και μετά από έναν καυγά μεταξύ της Celie και του Albert αυτή αποφασίζει να φύγει με την Shug και να μείνουν μαζί στο σπίτι της στο Memphis. Το ελεύθερο πνεύμα της Shug δεν ενδιαφέρεται για το γεγονός ότι

---

⁷⁸Costa, L. ([χ.χ.]). The Importance of Shug Avery in Celie's life in Alice Walker's The Color Purple. Διδακτορική διατριβή. [χ.τ.]: [χ.ε.].

μια λεσβιακή σχέση μπορεί να θεωρηθεί κακή ή περιέργη και μαθαίνει στην Celie να είναι ελεύθερη να μην υποτάσσεται σε κανέναν άντρα και σε κανένα στερεότυπο της εποχής.

Με την ενθάρρυνση της Shug η δημιουργικότητα της Celie ανθίζει και αρχίζει να φτιάχνει παντελόνια πρώτα για τις γυναίκες που βρίσκονται στη ζωή της και έπειτα για την επιχείρηση την οποία ξεκινάει και μπορεί πλέον να υποστηρίζει τον εαυτό της μέσω της δουλειάς της. Μέσα από αυτή τη δημιουργική διαδικασία έρχεται και η μεγάλη της αλλαγή, ένα ακόμα κομμάτι απελευθέρωσης, που έχει ως αποτέλεσμα ένα φεμινιστικό τρόπο σκέψης. Παύει ταυτόχρονα να μισεί το παρελθόν της τόσο έντονα.

Επιστρέφει από το Memphis και μαθαίνει για την επανασύνδεση του Harpo με την Sofia και για την ολοκληρωτική αλλαγή του Albert ο οποίος κατέρρευσε όταν τον εγκατέλειψαν η Celie και η Shug και συνήλθε με την βοήθεια του γιού του ο οποίος τον φρόντισε με τρυφερό τρόπο, κάτι ασυνήθιστο για τους άντρες της εποχής και τους αντρικούς χαρακτήρες του βιβλίου. Ο Albert έχει καταλάβει πια τον άσχημο τρόπο με τον οποίο φερόταν στη Celie και προσπαθεί να επανορθώσει βοηθώντας της στο ράψιμο και δίνοντας της ιδέες πάνω στην δουλειά της.

Κατά την διάρκεια αυτής της επίσκεψης μαθαίνει επίσης ότι ο πατριός της έχει πεθάνει και ότι το σπίτι και το κτήμα στο οποίο ζούσε όλα αυτά τα χρόνια ανήκε στην πραγματικότητα στην Celie και την αδερφή της. Αν και αρχικά η Celie αρνείται να δει το σπίτι εν τέλει το αποδέχεται και μαζί με την Shug αρχίζουν να κάνουν διορθώσεις και το σπίτι γίνεται το έδαφος στο οποίο η Celie ξαναβλέπει την αδερφή της και για πρώτη φορά τα δύο παιδιά της.

Το έργο της Alice Walker έχει ένα ευτυχισμένο τέλος. Οι σημασία της «γυναικείας» και της «αντρικής» δουλειάς καταρρέουν. Ο Albert και ο γιός του μαγειρεύουν, καθαρίζουν, ράβουν μπλούζες, η Celie, η Shug και η Sofia διορθώνουν σκεπές, σχεδιάζουν σπίτια, ανοίγουν καταστήματα. Η Nettie δημιουργεί ένα σχολείο για τα παιδιά της Αφρικής. Όλοι οι χαρακτήρες ενώνονται βάζοντας τέλος σε κάθε προσωπική διαμάχη.

Το βιβλίο αυτό δεν είναι απλά ένα φεμινιστικό έργο. Είναι μια ιστορία ανθρώπων που μαθαίνουν να υπάρχουν, να αγαπούν, που μαθαίνουν να αντιστέκονται στην φυλετική και σεξουαλική καταπίεση που έχει διαμορφώσει τις αντιλήψεις τους για το ποιοι είναι και για το πώς πρέπει να συμπεριφέρονται σε σχέση με τους άλλους. Είναι μια ιστορία ανθρώπων οι οποίοι συνειδητοποιούν ότι αν

και ζουν σε έναν κόσμο που καταπιέζει την θηλυκότητα και την μαύρη φυλή, δεν είναι αναγκασμένοι να συμμετέχουν πρόθυμα σε αυτό το κύκλο κακοποίησης τους⁷⁹.

Στο «Πορφυρό χρώμα» οι γυναίκες ανέχονται ρατσιστικές και σεξιστικές συμπεριφορές αλλά ενώνονται μεταξύ τους μέσα από αυτές τις εμπειρίες. Μέσα από αυτή την αδελφοσύνη συνειδητοποιούν τα ταλέντα τους και χάρη στη συναισθηματική υποστήριξη που δέχονται η μία από την άλλη, πετυχαίνουν τους στόχους τους. Μέσα από την σχέση της με τους υπόλοιπους γυναικείους χαρακτήρες η Celie καταφέρνει να αποδιώξει την πατριαρχική κυριαρχία που την κρατούσε σιωπηλή όλα αυτά τα χρόνια. Αλλά ο φεμινισμός της Walker δεν αφαιρεί τους άντρες από την εξίσωση, αλλά εξετάζει και την δική τους αλλαγή και εξέλιξη. Παρά την αρχική εναντίωση των αντρών στην γυναικεία πρόοδο, εν τέλει η πρόοδος αυτή των γυναικών συμβαίνει όταν οι άντρες σταματούν να τις καταπιέζουν και αντ' αυτού τις υποστηρίζουν⁸⁰.

---

⁷⁹ Walker-Barnes, C. (2008). The Color Purple: A New Story for a Familiar Reader Duke University Libraries .. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2019, από <https://blogs.library.duke.edu/magazine/2008/04/25/the-color-purple-a-new-story-for-a-familiar-reader/>.

⁸⁰ Talebian Sedehi, K., Talif, R., Wan Yahya, W. & Kaur, H. (2014, 11 Νοεμβρίου). The Color Purple and Women's Time. Journal of Language Teaching and Research. 5, (6), 1328-1333.

Συμπέρασμα

Βλέπουμε λοιπόν ότι αυτό που πέτυχαν και οι δύο συγγραφείς με τα έργα τους είναι να χρησιμοποιήσουν τις ατομικές εμπειρίες χιλιάδων γυναικών και να δημιουργήσουν έργα που απευθύνονται σε όλες αυτές τις γυναίκες.

Η Simone de Beauvoir χρησιμοποίησε τα γράμματα που έλαβε από απατημένες γυναίκες για να γράψει μια ιστορία που μιλάει για τον πόνο που βίωσαν. Η Μονίκ, ως εκπρόσωπος όλων των γυναικών που βρέθηκαν ποτέ σε αυτή τη θέση, καλείτε να επαναπροσδιορίσει τον γάμο της, ολόκληρη την ζωή της, ακόμα και την ίδια της προσωπικότητα. Μέσα σε ένα περιβάλλον εσχάτης προδοσίας η Μονίκ πρέπει να πάρει την απόφαση και να μάθει να λειτουργεί μόνη της, χωρίς να εξαρτάται από την άποψη και την καθοδήγηση του συζύγου της. Η συγγραφή αυτής της ιστορίας ξεκίνησε επειδή η Beauvoir θέλησε να προσφέρει μια παρηγοριά σε όλες τις απατημένες γυναίκες, να φανερώσει την καθολικότητα των εμπειριών και των προβλημάτων τους και να τους δώσει το έναυσμα να χειραφετηθούν.

Αντίστοιχα η Alice Walker χρησιμοποίησε τις εμπειρίες των αφρο-αμερικανίδων γυναικών για να αναφερθεί στην συνολική εμπειρία της αφρο-αμερικανικής γυναικείας κοινότητας χωρίς όμως να εστιάζει μόνο στον ρατσισμό, τον σεξισμό και την κακουχία που πέρασαν. Αντίθετα ένα μεγάλο μέρος του έργου της επικεντρώνεται στις γυναικείες σχέσεις – φιλικές και ερωτικές – που δημιουργήθηκαν ανάμεσα σε αυτές τις γυναίκες. Η Celie βιώνει βασανιστήρια στα χέρια των αντρών που μπαίνουν στη ζωή της, αλλά βρίσκει παρηγοριά, φιλία, αγάπη και την ευκαιρία να ξαναφτιάξει την ζωή της και να είναι ευτυχισμένη. Όπως η Μονίκ έτσι και η Celie παλεύει για την δική της χειραφέτηση από τους κανόνες της κοινωνίας και της πατριαρχίας. Η διαφορά όμως είναι ότι η Celie έχει δίπλα της γυναίκες που παλεύουν για την δική τους ελευθερία.

Ο λόγος που αυτά τα δύο έργα ήταν και συνεχίζουν να είναι σημαντικά για το κίνημα του φεμινισμού και τις ίδιες τις γυναίκες είναι η καθολικότητα που τα χαρακτηρίζει. Η διαχρονικότητα των δύο έργων οφείλεται στις γυναικείες εμπειρίες που αναδεικνύουν. Η ταύτιση που μπορεί να νιώθουν πολλές γυναίκες με τα κεντρικά πρόσωπα των δύο έργων, οφείλεται το γεγονός ότι και στο *‘Πορφυρό χρώμα’* και στην *‘Προδομένη γυναίκα’* ο τελικός στόχος των πρωταγωνιστριών είναι η χειραφέτηση τους.

Η καθολικότητα είναι ο λόγος που όλα τα έργα τα οποία αναφέρθηκαν σε αυτήν την εργασία επηρέασαν σε τόσο μεγάλο βαθμό τις γυναίκες και το φεμινιστικό κίνημα και συνέβαλλαν στην διάδοση του. Γυναίκες από κάθε κοινωνική και ταξική ομάδα, παρά τις διαφορές που είχαν μεταξύ τους, έβλεπαν την καθημερινότητα τους αποτυπωμένη σε σελίδες εκατοντάδων βιβλίων και μπορούσαν πια να κατονομάσουν τον κοινό παρανομαστή αυτών των προβλημάτων. Η διαπίστωση ότι ο κοινός παρανομαστής είναι ο σεξισμός και ο μισογυνισμός της κοινωνίας στην οποία ζουν ήταν που ώθησε και συνεχίζει να ωθεί τις προσπάθειες και τους αγώνες των φεμινιστριών ανά τον κόσμο.

Βιβλιογραφία

Ξένη Βιβλιογραφία

([χ.χ.]). Crossref-it. Ανακτήθηκε 11 Ιανουαρίου, 2020, από <https://crossref-it.info/textguide/the-color-purple/42/3278>.

([χ.χ.]). SparkNotes. Ανακτήθηκε 16 Ιανουαρίου, 2019, από sparknotes.com.

([χ.χ.]). *V-Day: a global activist movement to end violence against women and girls*. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2019, από <https://www.vday.org/>.

[χ.ο.], [. (1995, 2 Ιανουαρίου). *But Some of Us are Brave: A History of Black Feminism in the United States*, Thistle 9, (1). Ανακτήθηκε 18 Μαΐου, 2019, από <https://www.mit.edu/~thistle/v9/9.01/6blackf.html>.

Audre Lorde. Poetry Foundation. 17 March 2018. Retrieved 2018-03-18.

Agarwal, N. (2010, 18 Μαρτίου). *This Bridge Called My Back: A Retro Look at Women of Color and Power*. HuffPost. Ανακτήθηκε 29 Μαΐου, 2019, από: <https://www.huffpost.com/entry/this-bridge-called-my-back-b-418196>.

Alice Kaplan, *Dreaming in French: The Paris Years of Jacqueline Bouvier Kennedy, Susan Sontag, and Angela Davis*, Chicago : University of Chicago Press (2013)

Angelou, M. (1970). *I know why the caged bird sings*. New York,, Random House.

Angelou, M. (1978). *And still I rise*. New York, Random House.

Anzaldúa, G. and A. Keating (2002). *This bridge we call home: radical visions for transformation*. New York, Routledge.

Anzaldúa, Gloria & Keating, Ana Louise. (2002). *This Bridge we call Home: Radical visions for Transformation*.

Atwood, M. (1972). *Surfacing*. London, Andre Deutsch.

Bambara, T. C. (1970). *The Black woman; an anthology*. New York, New American Library.

Bates, L. (2014). *Everyday sexism*. London, Simon & Schuster.

Beauvoir, S. (1993). *All Said and Done: The Autobiography of Simone de Beauvoir*. χ.τ.: Paragon House Publishers.

Beauvoir, S. d. (1943). *L'invitée*, roman. Paris, Gallimard.

Beauvoir, S. d. (1948). *The blood of others*. New York,, A.A. Knopf.

Beauvoir, S. d. (1955). *All men are mortal*. Cleveland,, World Pub. Co.

Beauvoir, S. d. (1959). *Memoirs of a dutiful daughter*. Cleveland, World Pub. Co.

Beauvoir, S. d. (1960). *La force de l'âge*. Paris, Gallimard.

Beauvoir, S. d. (1968). *Les belles images*. New York,, Putnam.

Beauvoir, S. d. (1969). *La force des choses*. Paris,, le Livre de poche.

Beauvoir, S. d. (1969). *The woman destroyed*. New York,, Putnam.

Beauvoir, S. d. (1972). *The coming of age*. New York,, Putnam.

Beauvoir, S. d. (1974). *The second sex*. New York,, Vintage Books.

Beauvoir, S. d. (1974). *Tout compte fait*. Paris, J. Tallandier.

Beauvoir, S. d. (1979). *Quand prime le spirituel*. Paris, Gallimard.

Beauvoir, S. d. (1985). *A very easy death*. New York, Pantheon.

Beauvoir, S. d., (1992). *Letters to Sartre*. New York, Arcade Pub.

Bell Hooks Biography - life, childhood, children, name, school, mother, young, book, information, born. www.notablebiographies.com.

Brownmiller, S. (1975). *Against our will: men, women, and rape*. New York, Simon and Schuster.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York, Routledge.

Callaway, Alanna (2008). *Women disunited: Margaret Atwood's The Handmaid's Tale as a critique of feminism*. San Jose State University. Retrieved 28 March 2016.

Christian, Barbara (1984-08-01). *Dynamics of Difference*. The Women's Review of Books. 1 (11): 6. doi:10.2307/4019543. JSTOR 4019543

Cobble, D., Gordon, L. & Henry, A. (2015). *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*. New York: Liveright.

Cochrane, K. (2013, 10 Δεκεμβρίου). *The fourth wave of feminism: meet the rebel women*. The Guardian. Ανακτήθηκε 5 Φεβρουαρίου, 2019, από: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>.

Collins, P. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. New York: Routledge.

Coontz, S. (2012). *A Strange Stirring: The Feminine Mystique and American Women at the Dawn of the 1960s*. New York: Basic Books.

Costa, L. ([χ.χ.]). *The Importance of Shug Avery in Celie's life in Alice Walker's The Color Purple*. Διδακτορική διατριβή. [χ.τ.]: [χ.ε.].

Davies, S. (2014, 30 Νοεμβρίου). *Men Explain Things to Me, Rebecca Solnit - book review: Fearless feminist gives the misogynists a good talking-to*. The Independent. Ανακτήθηκε 6 Φεβρουαρίου, 2019, από: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/men-explain-things-to-me-rebecca-solnit-book-review-fearless-feminist-gives-the-misogynists-a-good-9893891.html>.

Davis, A. Y. (1971). *If they come in the morning; voices of resistance*. London, Gray's Inn Rd, W.C. 1), Orbach and Chambers Ltd for the Angela Davis Defence Committee.

Davis, A. Y. (1981). *Women, race, & class*. New York, Random House.

Davis, A. Y. (1989). *Women, culture & politics*. New York, Random House.

Davis, Amanda. *bell hooks*. The Greenwood Encyclopedia of African American Literature. Westport (Conn.): Greenwood press, 2005.

De Lauretis, T. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Indiana University Press. Ανακτήθηκε από: www.jstor.org/stable/j.ctt16gzmbz.

Dieke, Ikenna (1999). *Critical Essays on Alice Walker*. Westport: Greenwood Press

Dow, Suzanne. *Simone De Beauvoir's 'La Femme Rompue': Reception and Deception*. The Modern Language Review, vol. 100, no. 3, 2005, pp. 632–644. JSTOR, www.jstor.org/stable/3739117.

Duberman, A. (2014, 29 Αυγούστου). *Roxane Gay Explains What It Means To Be A 'Bad Feminist'*. Huffpost. Ανακτήθηκε 7 Φεβρουαρίου, 2019, από: https://www.huffpost.com/entry/roxane-gay-bad-feminist_n_5737268?guccounter=1.

Duggan, Lisa; Hunter, Nan D. (1995). *Sex wars: sexual dissent and political culture*. New York: Routledge.

Alice Walker. Ed. Encyclopaedia, Britannica. (2019, 13 Σεπτεμβρίου). Δημοσιεύτηκε στο <https://www.britannica.com/biography/Alice-Walker>.

Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society. Ed. Richard T. Schaefer. Vol. 1. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2008

Enslar, E. (1998). *The vagina monologues*. New York, Villard.

Escoffier, Jeffrey. *American Homo: Community and Perversity*. California: University of California Press, 1998.

Estés, C. P. (1992). *Women who run with the wolves: myths and stories of the wild woman archetype*. New York, Ballantine Books.

Faludi, S. (1991). *Backlash: the undeclared war against American women*. New York, Crown.

Feminism in Persepolis: Examples & Quotes. (2016, October 13). Retrieved from <https://study.com/academy/lesson/feminism-in-persepolis-examples-quotes.html>

Ferrante, E. (2016). *My brilliant friend*. New York, N.Y., Europa Editions.

Firestone, S. (1970). *The dialectic of sex; the case for feminist revolution*. New York,, Morrow.

Gay, R. (2014). *Bad feminist : essays*. New York, Harper Perennial.

Gibbs, N. (1992, 9 Μαρτίου). *The war against feminism*. Time. 139, (10), 51.

Gilley, Jennifer. *Writings of the Third Wave: Young Feminists in Conversation*. The Art Collector 44.3 (2005): 187-198. ProQuest Central. Web. 20 May. 2019.

Good night stories for rebel girls. Venice, CA, Timbuktu Labs Inc.

Greer, G. (1971). *The female eunuch*. New York,, McGraw-Hill.

Guerilla Girls. (2003). *Bitches, Bimbos, and Ballbreakers: The Guerrilla Girls' Illustrated Guide to Female Stereotypes*. New York: Penguin books.

Hankins, Rebecca. (2009). *Uncovering Black Feminist Writers 1963–90*. Reference & User Services Quarterly. 48. 270-286. 10.5860/rusq.48n3.270.

hooks, b. (1981). *Ain't I a woman : Black women and feminism*. Boston, MA, South End Press.

hooks, b. (1984). *Feminist theory from margin to center*. Boston, MA, South End Press.

hooks, b. (2000). *Feminism is for everybody: passionate politics*. Cambridge, MA, South End Press.

How Toni Morrison Fostered a Generation of Black Writers. The New Yorker. October 27, 2003. Retrieved May 1, 2019.

Hull, G. T., et al. (1982). *All the women are White, all the Blacks are men, but some of us are brave: Black women's studies*. Old Westbury, N.Y., Feminist Press.

Ilsik, D. (2017). *Feminism in Late 20th Century American Literature: Black Feminism in Alice Walker's The Color Purple*. Μη εκδεδομένη διδακτορική διατριβή, Radboud Universiteit, Nijmegen, Netherlands.

INCITE! (2006). *Color of violence: the Incite! anthology*. Cambridge, Mass., South End Press.

Johnson, Dirk. *Conversations/Clarissa Pinkola Estes; A Message for All Women: Run Free and Wild Like the Wolf*. New York Times. Retrieved 2019-10-26.

Knowles, C. (2019), *Beauvoir on Women's Complicity in Their Own Unfreedom*. *Hypatia*, 34: 242-265. doi:10.1111/hypa.12469

Lorde, A. (1984). *Sister outsider: essays and speeches*. Trumansburg, NY, Crossing Press.

Maya Angelou – Introduction. *Feminism in Literature* Ed. Jessica Bomarito, Jeffrey W. Hunter. Vol. 5. Gale Cengage 2005 eNotes.com 11 Jan, 2020 <http://www.enotes.com/topics/maya-angelou/critical-essays/angelou-maya-137937#critical-essays-angelou-maya-137937-introduction-2>.

Millett, K. (1970). *Sexual politics*. Garden City, N.Y., Doubleday.

Moi, T. (2010, 11 Φεβρουαρίου). *The Adulteress Wife*. London Review of Books. 32, (3).

Moraga, C. e. and G. Anzaldúa (1981). *This bridge called my back: writings by radical women of color*. Watertown, Mass., Persephone Press.

Mussett, S.M. (2017). *The Failure of Female Identity in Simone de Beauvoir's Fiction*. In *A Companion to Simone de Beauvoir* (ed. L. Hengehold and N. Bauer). doi:10.1002/9781118795996.ch29

Prasanta Kumar, P. (2014, 2 Ιουλίου). The Rise of Feminism and the Growth of Black American Women Literature IOSR Journal Of Humanities And Social Science 19, (7). Ανακτήθηκε 4 Σεπτεμβρίου, 2020, από www.iosrjournals.org

Sade and S. d. Beauvoir (1953). *The marquis de Sade*. New York,, Grove Press.

Satrapi, M., et al. (2007). *Persepolis*. United States, Sony Pictures Classics: 10 film reels of 10 on 15 (ca. 95 min., ca. 18,550 ft.).

Scholz, Sally J. (2010). *Feminism: A Beginner's Guide*. Oxford: Oneworld.

Smith, S. (χ.χ.). *Black feminism and intersectionality*. ISR: International Socialist Review. 91

Sojourner Truth, *Ain't I a Woman?* Women's Convention, Akron, Ohio, May 28-29, 1851. Quoted in Crenshaw, 140

Solanas, V. (1967). *SCUM Manifesto*. [χ.τ.]: Verso.

Solnit, R. (2014). *Men explain things to me*. Chicago, Illinois, Haymarket Books.

Springer, K. (2002). *Third Wave Black Feminism?* *Signs*, 27(4), 1059-1082. doi:10.1086/339636

Talebian Sedehi, K., Talif, R., Wan Yahya, W. & Kaur, H. (2014, 11 Νοεμβρίου). *The Color Purple and Women's Time*. *Journal of Language Teaching and Research*. 5, (6), 1328-1333

The Best Notes. *Character Analysis* The Best Notes. n.p., n.d. Web.

The Combahee River Collective, April 1977. Ανακτήθηκε από: www.circuitous.org/scraps/combahee.html

Townsend-Bell, Erica. (2012). *Writing the Way to Feminism*. *Signs*. 38. 127-152. 10.1086/665806.

Valenti, J. (2007). *Full frontal feminism : a young woman's guide to why feminism matters*. Emeryville, CA, Seal Press.

Valenti, J. (2011, 2 Φεβρουαρίου). *Farewell, Feministing*. Δημοσιεύτηκε στο <http://feministing.com/2011/02/02/farewell-feministing/>.

Waldman, K. (2014, 5 Αυγούστου). *It Is Good to Be a "Bad" Feminist*. The Slate. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου, 2019, από: <https://slate.com/human-interest/2014/08/bad-feminist-by-roxane-gay-reviewed.html>.

Walker, A. (1968). *Once; poems*. New York,, Harcourt.

Walker, A. (1973). *In love & trouble; stories of Black women*. New York,, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1973). *Revolutionary petunias & other poems*. New York,, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1974). *The life of Thomas Lodge*. Folcroft, Pa., Folcroft Library Editions.

Walker, A. (1976). *Meridian*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1977). *The third life of Grange Copeland*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1981). *You can't keep a good woman down: stories*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1982). *The color purple: a novel*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1983). *In search of our mothers' gardens: womanist prose*. San Diego, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1989). *The temple of my familiar*. San Diego, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1992). *Possessing the secret of joy*. New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Walker, A. (1998). *By the light of my father's smile: a novel*. New York, Random House.

Walker, A. (2001). *The way forward is with a broken heart*. New York, Ballantine Books.

Walker, A. (2003). *A poem traveled down my arm: poems and drawings*. New York, Random House.

Walker, A. (2003). *Absolute trust in the goodness of the earth: new poems*. New York, Random House.

Walker, A. (2018). *Taking the arrow out of the heart: poems*. New York, N.Y., Simon & Schuster Audio,.

Walker, Rebecca (January 1992). *Becoming the Third Wave*. Ms.: 39–41. ISSN 0047-8318

Walker-Barnes, C. (2008). *The Color Purple: A New Story for a Familiar Reader*. Duke University Libraries. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2019, από <https://blogs.library.duke.edu/magazine/2008/04/25/the-color-purple-a-new-story-for-a-familiar-reader/>.

Weiss, H. (2015, 24 Μαρτίου). Review - *Full Frontal Feminism: A Young Woman's Guide to Why Feminism Matters*. Metapsychology Online Reviews 19, (13). Ανακτήθηκε 13 Φεβρουαρίου, 2019, από https://metapsychology.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=book&id=7360.

Wilson, E. (2005, 18 Οκτωβρίου). *A quick reminder ... The Beauty Myth*. The Guardian. Ανακτήθηκε 29 Ιανουαρίου, 2019, από: <https://www.theguardian.com/books/2005/oct/18/classics.shopping>.

Wolf, N. (1991). *The beauty myth: how images of beauty are used against women*. New York, W. Morrow.

Yousafzai, M. and P. McCormick (2016). *I am Malala: how one girl stood up for education and changed the world*. New York, Little, Brown and Company.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Σηφάκη, Ε. (2015). *Σπουδές φύλου και λογοτεχνία*. [χ.τ.]: ΣΕΑΒ.